

KIBRIS SORUNU VE RAUF DENKTAŞ'IN AYDIN ZİYARETLERİ

THE CYPRUS ISSUE AND RAUF DENKTAŞ'S VISITS TO AYDIN

Adil Adnan ÖZTÜRK*

Geliş Tarihi/Received:07.10.2024

Kabul Tarihi/Accepted:18.12.2024

ÖZTÜRK, Adil Adnan, (2025), "Kıbrıs Sorunu ve Rauf Denktaş'ın Aydın Ziyaretleri", Belge Dergisi, S.29, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2025/1, ss. 239-276.

Öz

Kıbrıs, jeo-stratejik bakımdan önemlidir. Türk egemenliğinde 1571'den 1878'e kadar kaldıktan sonra adanın 1878'de İngiltere'ye kiralanmasıyla adada yaşayan Türkler sıkıntı yaşamaya başlamış; adanın Yunanistan'a ilhaki (Enosis) Rumlar için başlıca amaç olmuştur. Kıbrıs Türkleri ise varlıklarını sürdürebilmek için örgütlenmişlerdir. Türkiye, Kıbrıs'ı önce İngiltere'nin bir iç sorunu olarak görmüş ve 1958'den itibaren Kıbrıs konusuna müdahil olmuştur. 1958'den itibaren Rumların Enosis'ine karşı adadaki Kıbrıslı Türkler ve Türkiye Taksim tezini benimsemiştir. İngiltere Kıbrıs üzerindeki garantörlüğünü Yunanistan ve Türkiye'ye paylaşmak istemiş ve "Kıbrıs Cumhuriyeti", adanın iki halkı arasında ortaklık temeline dayandırılan uluslararası antlaşmalar uyarınca 1960 yılında kurulmuştur. Ortak devlet 1963'te Akritas Planı çerçevesinde Rum saldırıları nedeniyle fiilen sona ermiştir. Enosis'i gerçekleştirmek isteyen Rumlar adada şiddeti arttırmış; bunun üzerine Türkiye 1963'te adaya ihtar amaçlı iki savaş uçağı göndermiştir. Ancak Akritas Planı'nı gerçekleştirmek isteyen Rumların saldırılarını giderek artırmaları üzerine Türkiye adaya 1974'te Barış Harekâtı gerçekleştirmiş; sonrasında ada iki coğrafi bölgeye ayrılmış, ardından önce 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti ve 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur. 1983-2003 arasında müzakerelere rağmen iki toplumun da benimseyeceği bir çözüm gerçekleşmemiştir. Öte yandan Türkiye'de 2002 seçimleriyle iktidar değişmiştir. Yeni hükümet önceki Kıbrıs konusundaki politikalarda değişiklik yapmıştır. BM'nin Annan Planı 2004'te iki kesimde halk oylamasına sunulmuş; oylama öncesinde hayatını Kıbrıs davasına adayan Rauf Denktaş Türkiye ve Kıbrıs'ta pasif hale getirilerek ötekileştirilmiştir. Çalışmanın amacı; Kıbrıs meselesinin tarihçesi, Denktaş'ın Aydın'da meseleyi anlatırken hangi noktalara değindiği; müzakerelerde tarafların istek ve tavırlarının ne olduğunu birincil kaynaktan ortaya çıkarmak ve meselenin ulusal ve Aydın yerel basınında nasıl ele alındığını belirlemektir. Denktaş, Aydın'a birkaç defa gelmiş, ancak hiçbiri 2005'teki ziyareti kadar etki etmemiştir. Bu ziyaretinde Denktaş, TV konuşması ve konferansla Türk milliyetçiliği ve Atatürk, KKTC'nin tanınması, kendisine neden "uzlaşmaz adam" dendiği, Kapalı Maraş ve Annan Planı üzerinde durmuş ve yaşananları anlatarak halkın bilinçlenmesini hedeflemiştir. Denktaş Aydın'da yoğun ilgi ve sevgi ile karşılanmış bu durum da basına yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: : Rauf Denktaş, Kıbrıs, KKTC, Annan Planı. Aydın Basını.

*Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, aozturk@adu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-3457-2229>).

Abstract

Cyprus is of geostrategic importance. After being under Turkish sovereignty from 1571 to 1878, the island began to face difficulties for its Turkish residents following its lease to England in 1878. The annexation of Cyprus by Greece (Enosis) became a primary goal for the Greek Cypriots. Turkish Cypriots on the island organised themselves in order to sustain their existence. Türkiye initially viewed Cyprus as an internal issue for England and became involved in the Cyprus issue from 1958 onwards. From that point, both the Turkish Cypriots on the island and Türkiye adopted the partition (Taksim) thesis against the Greek Cypriots' push for Enosis. England sought to share its guarantorship over Cyprus with Greece and Türkiye, leading to the establishment of the "Republic of Cyprus" in 1960 based on international agreements founded on partnership between the island's two communities. However, this joint state effectively ended in 1963 due to Greek attacks within the framework of the Akritas Plan. The Greek Cypriots increased violence in their pursuit of Enosis, prompting Türkiye to send two fighter jets to the island in 1963 as a warning. Following the escalating attacks by the Greek Cypriots, who aimed to implement the Akritas Plan, Türkiye launched a Peace Operation in 1974. Subsequently, the island was divided into two geographical regions, leading to the establishment of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) in 1983, after the formation of the Turkish Federated State of Cyprus in 1975. Despite negotiations between 1983 and 2003, a mutually acceptable solution for both communities was not reached. Meanwhile, the government in Türkiye changed with the 2002 elections, leading to alterations in previous policies regarding Cyprus. The UN's Annan Plan was put to a public vote in 2004. Prior to the vote, Rauf Denктаş, who dedicated his life to the Cyprus issue, was marginalised in Türkiye and Cyprus. Thus, the aim of this study is to explore the history of the Cyprus issue, the points emphasised by Denктаş while explaining the matter in Aydın, the desires and attitudes of the parties during negotiations based on primary sources, and how the issue was addressed in national and Aydın local media. Denктаş visited Aydın several times, but none of these visits had as much impact as his visit in 2005. During this visit, Denктаş focused on topics such as Turkish nationalism and Atatürk, the recognition of the TRNC, why he was referred to as the "intransigent man," the the issues of Maraş, and the Annan Plan. Through his TV speech and conference, he aimed to raise public awareness by discussing these issues and sharing the experiences involved. He was received with great interest and affection in Aydın, which was reflected in the media.

Keywords: *Rauf Denктаş, Cyprus, TRNC, Annan Plan, Aydın Media.*

Giriş

Kıbrıs meselesi, uzun zamandır birçok uluslararası kuruluşun ve pek çok ülkenin dâhil olduğu Avrupa'nın önemli sorunlarından biridir. Tarihsel geçmişi uzun olan sorunun önemli aşamaları vardır. Bunlardan birisi 1960'ta kurulan ve 1963'e kadar varlığını sürdüren "İstenmeyen bebek¹" olarak tanıtılan Kıbrıs Cumhuriyeti'dir.

1960-1963 yılları arasında Kıbrıs Rum ve Türk toplumu arasında kurulan ortaklık yerini 1963'ten sonra şiddete ve çatışmaya bırakmıştır. Bu çatışmalara son vermek ve problemleri çözmek için İngiltere ve Birleşmiş Milletler (BM) devreye girmiştir. Nitekim 1960-2016 yılları arasında Kıbrıs ile ilgili olarak BM 139 karar almıştır.² Günümüze kadar iki tarafın da istediği şekilde çözülemeyen Kıbrıs sorunu bir çözüme kavuşturulamamıştır. Sorunun uzun zamandır çözülememesinde Kıbrıs adasının Doğu Akdeniz'deki jeostratejik ve jeopolitik konumunun yanı sıra çok önemli geçiş yolları üzerinde yer alması rol oynamıştır.³ 9251 km²'lik alana sahip olan Kıbrıs, Sardunya ve Sicilya adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Kıbrıs, Türkiye sınırlarına 70 km uzaktadır.⁴

Coğrafi olarak Anadolu'nun bir parçası olarak görülen Kıbrıs'ın batısında Yunanistan, kuzeyinde Türkiye, güneyinde Mısır ve doğusunda Suriye bulunmaktadır.⁵ Tarih boyunca çeşitli toplulukların ve uygarlıkların yönetimi altında kalan Kıbrıs, son olarak Venedik, Osmanlı ve İngilizlerin egemenliğinde kalmıştır.⁶

Kıbrıs Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının kesiştiği Doğu Akdeniz'e açılan bir kapı özelliği taşıması ve Sicilya Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı, İstanbul ve Çanakkale Boğazına çıkışı sağlayan konumuyla stratejik önemi olan bir adadır. Kıbrıs Doğu Akdeniz'de büyük bir uçak gemisi özelliği taşımaktadır. Bu özellikleri sayesinde Süveyş Kanalı başta olmak üzere zengin petrol kaynaklarına sahip olan Ortadoğu'dan Afrika'ya kadar olan bölgenin kontrol edilmesini sağlayabilecek niteliklere sahiptir.⁷ Ayrıca Kıbrıs zengin petrol kaynaklarına sahip Ortadoğu bölgesinde oluşabilecek herhangi bir değişikliğe müdahale edilebilecek bir konuma sahiptir. Günümüzde ise Doğu Akdeniz doğalgaz rezervleri ve diğer hidrokarbon kaynaklarıyla dikkati çekmektedir. Nitekim Kıbrıs bu özellikleri ile geçmişte ve günümüzde Doğu Akdeniz'de egemenlik kurmak isteyen güçler tarafından hedef haline gelmiştir.⁸

¹ Görkem Göktuna, "Kıbrıs'ta 'İki Eşit Egemen Devlete' Dayalı Çözüm Önerisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Özel sayı, 2012, s. 1487.

² Fatma Çalık Orhun, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2018, s. V.

³ Süleyman Koç, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s.19.

⁴ Zeki Koday, "Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, 1998, s. 419.

⁵ Halil İnalçık, "A Note the Population of Cyprus", *Journal For Criot Studies*, 3(1), 1997. s. 3.

⁶ Nuri Çevikel, *Kıbrıs: Akdeniz'de bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, Numara Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 17-18.

⁷ Ayçan Kahya, *Kıbrıs'ta Dondurulmuş Bir Sorun: Kapalı Maraş, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2022, s. 3.*

⁸ Bakan Özersay: "Hidrokarbon konusuyula Kıbrıs Türkü bölgesel bir aktör olmuştur", (<https://mfa.gov.ct.tr/tr/bakan-ozersay-hidrokarbon-konusuyula-kibris-turku-bölgesel-bir-aktor-olmuştur/>), Erişim tarihi: 05.11.2024; Doğu Akdeniz'de yaklaşık olarak toplam değeri 1,5 trilyon dolar olan 30 Milyar varil petrole eşdeğer hidrokarbon yatakları bulunduğu bunun da 2010 yılı tüketim miktarı dikkate alındığında Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervinin Türkiye'nin 572 yıllık, Avrupa'nın 30 yıllık doğalgaz ihtiyacını karşılayabilecek seviyede olduğu belirtilmektedir, "Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Rezervleri Türkiye'nin 572 Yıllık İhtiyacını Karşılıyor", (Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Rezervleri Türkiye'nin 572 Yıllık İhtiyacını Karşılıyor | BAU | Bahçeşehir Üniversitesi), Erişim tarihi: 04.11.2024; konu ile ilgili ayrıca bkz. İlkay Türkeş, "Doğu Akdeniz'de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs Sorununa Yansımaları ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler", *Euro Politika*, S. 11, 2021, ss. 86-107; Kahya, a.g.t., s. 3-4.

Daha önce pek çok topluluğun egemen olduğu Kıbrıs, 1489'da Venediklilerin eline geçmiştir.⁹ Venedikliler bu dönemde Osmanlı Devleti'ne vergi vermekle yükümlü idi. Ada Venedik hâkimiyetinde iken adada barınan korsanlar sık sık ticaret gemilerine ve dini ibadetlerini yerine getirmek için hacca giden yolcuları taşıyan gemilere saldırıyorlardı. Korsanlar 1517'de Mısır'ı alarak üç kıtaya egemen olan Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in daha şehzadeligi döneminde Mısır'dan kendisine gönderilen hediyeyi yağmalamışlardı.¹⁰ Diğer yandan adaya hâkim olan Venedikliler adada bulunan insanların toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısını dikkate almadığı gibi burada yaşayan yerli halk üzerinde baskı ve şiddet uygulamalarını arttırmıştır. Baskıdan yılmıyana düşen halk, Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Venediklilerle birçok kez görüşen ve bir sonuç alamayan Osmanlı Padişahı II. Selim adaya bir sefer düzenlemeye karar vermiştir. Bir yıllık mücadeleden sonra Lala Mustafa Paşa 1 Ağustos 1571'de Kıbrıs'ı fethetmiştir.¹¹

Osmanlı Devleti adada Türk nüfusu arttırmak için "Sürgün Hükümü'nü" uygulamıştır. Nitekim adaya 21 Eylül 1571'de 5720 hane Anadolu'dan göç ettirilmiştir.¹² Daha sonra göçler devam ettirilerek ilk etapta adaya 20.000 asker yerleştirilmiştir.¹³ Devamında yerleştirilenlerle bu sayı 30 bine ulaşmıştır. Böylece adada hem Türk nüfusunun artışı, hem de otorite sağlanarak ada daha güvenli bir yerleşim merkezi haline getirilmiştir.¹⁴ Öte yandan adada yaşayan Rumlar, 307 yıl (1571-1878) Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşamış ve bu süre içerisinde Katolik baskısından kurtularak kendi papazlarını seçme hakkı elde etmişlerdir.¹⁵

Bölgede millet sistemini uygulayan Osmanlı Devleti gayr-ı Müslimleri inançlarında özgür bırakmıştır. Uzun süre iyi giden bu durum Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda gerilemeye başlamasıyla değişmeye başlamıştır. Nitekim Fransız İhtilali sonrası Avrupa'da yayılan milliyetçilik akımı Kıbrıs'ta bulunan Rumları da etkilemiştir. 13. yüzyılda İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kışkırtmaları sonucu ortaya çıkan 1821 Mora İsyanı ile başlayan hareket Yunanistan'ın kuruluşuna yol açmıştır.¹⁶

Daha sonra Girit'i topraklarına katan Yunanistan, ilk kez Rum Şair Rigas Ferreos tarafından gündeme getirilen Megali İdea (Büyük Fikir) fikrini gerçekleştirmek için Kıbrıs'a da göz dikmiştir.¹⁷ Bu düşünceyi benimseyen Yunanlar bunu gerçekleştirmek için 'Enosis' uygulamasını başlatmışlardır.¹⁸ Nitekim bu düşüncelerini gerçekleştirmek için adaya casuslar göndermişler ve adada sık sık isyan çıkmasına neden olmuşlardır.¹⁹

⁹ Ahmet Şükrü Esmer, *Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, İstanbul 1975, s. 77.

¹⁰ Semiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, Damla Yayınları, İstanbul 1975, s. 6-7.

¹¹ Erhan Afyoncu, *Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 11-12.

¹² Philip Neverman, *A Short History of Cyprus*, Logmans Yayınları, London 1940, s. 2106; Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, KKTC 1993, s.238.

¹³ Mehmet Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Galeri Kültür Yayınları, KKTC 2008, s. 15-16.

¹⁴ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskan Politikası", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu TATAV Yayınları, İstanbul 2001, s. 43.

¹⁵ Yusuf Halaçoğlu ve Mehmet Akif Erdoğan, "Kıbrıs'ın Alınmasından Sonra Ada'ya Yapılan İskânlar ve Kıbrıs Türkeri'nin Menşei", *Rauf Denktaş'a Armağan*, Turan Kültür Vakfı Yayınları, Ed. Yakan Cumalıoğlu-Erol Cihangir, Ankara 2000, s. 209-211.

¹⁶ Serap Toprak, "1821 Mora İsyanı", *Tarihin Peşinde*, Sayı: 6, 2011, s.319-320.

¹⁷ Kahya, a.g.t., s. 13.

¹⁸ Ahmet Aydoğdu, *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: Annan Planı ve Referandum Süreci*, Asil Yayın Dağıtım, Birinci Baskı, Ankara 2005, s.10-11; Nazım Güvenç, *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1984, s. 60.

¹⁹ İbrahim Kamil, Ümrân Güneş, "Megali İdea'dan Enosis'e Kıbrıs", *Asia Minor Studies-İnternational Journal of Social Sciens (AMS)*, Cilt: 2, Rauf Denktaş Özel Sayısı, 2014, s.174-182.

Öte yandan Osmanlı Devleti tarihinde 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti yenilmiş ve Ruslarla 3 Mart 1878'de Ayestafanos Antlaşmasını imzalamıştır. 93 Harbi sonrası Osmanlı Devleti başta Balkanlar olmak üzere Anadolu'da pek çok yeri kaybetmiştir. Kıbrıs, İngilizlerin Uzak Doğu'daki sömürgelerine giden yolu engelleyecek stratejik bir konumdaydı. İngilizlerin esas korkusu Hindistan'daki sömürgelerinin güvenliğinin tehlikeye girmesiydi. Bu nedenle Kıbrıs'ı Osmanlılardan almak istemişlerdir.²⁰ Nitekim 1878'de İngiliz Başbakanı Benjamin D'Israeli, Kraliçe Viktorya'ya Kıbrıs'ın Ön Asya'nın anahtar konumunda olduğu ifade ederek, adanın mutlaka İngilizlerin elinde olması gerektiğini belirtmiştir.²¹

Kıbrıs'ın yönetimini ele geçirmek isteyen İngiltere Osmanlı Devleti'ne baskı uygulamış ve Osmanlı Devleti de Ruslara karşı bir önlem olarak adanın mülkiyeti padişahta kalmak üzere yönetimi 4 Haziran 1878'de yapılan bir anlaşmayla İngiltere'ye bırakmıştır.²² Bu anlaşma ile İngilizler adayı 92.800 sterlin karşılığında kiralayarak adada yönetimi devralmışlar ve 12 Temmuz 1878'de yönetimlerini başlatmışlardır.²³

İngilizlerin devralmasıyla adada pek çok şey değişmiştir. Türkler 307 yıldır yönetici oldukları adada azınlık statüsüne düşmüştür.²⁴ İngilizler adada yönetimi devraldıktan kısa bir süre sonra adanın idari yapısında görev yapan Türklerin yerine ilk önce İngiliz vatandaşlarını daha sonra Rum ve Ermenileri yerleştirmişlerdir.²⁵ Ayrıca benzer uygulamayı mülk ve arazi alım satımında da uygulamışlardır. Böylece zamanla Rumlar ve Türkler arasında ekonomik açıdan gelir dengesizliği ortaya çıkmış ve bu durum Türk toplumunun giderek refah seviyesinin düşmesine yol açmıştır.

Diğer yandan idari kadrolarda yerleşen ve giderek zenginleşen Rumlar kilise ile işbirliği yaparak Enosis'i gerçekleştirmek için İngilizleri ikna etmeye çalışmışlardır. Nitekim 22 Temmuz 1878'de Kıbrıs'a gelen Yüksek Komiser Gornet Wolseley'i karşılayanlar arasında bulunan Piskopos Kyprianos, yaptığı konuşmada: "...İngiltere'nin İyonya adalarına yaptığı gibi Kıbrıs'a yardım edeceğine ve doğal olarak bağlı olduğu anavatan Yunanistan'la birleşmesini sağlayacağına güveniyoruz" diyerek adanın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁶ Rumlar Enosis'i gerçekleştirmek için İngilizlere ilk kez 1907'de başvurmuşlardır.²⁷ Ada'ya incelemeler yapmak için gelen Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı Winston Churchill'e Enosis'i gerçekleştirmek için uygun gördükleri 6 maddelik taleplerini iletmışlerdir. Churchill Rumların bu isteklerini reddetmiştir. Fakat 12 Ekim 1907'de adada yaptığı konuşmada Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşme isteklerine saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir.²⁸

²⁰ Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", ÇTTAD, Cilt: XII, Sayı:24, s. 14-20; Murat Tüzünkan ve Umut Koldaş, "Hükümlerlikten Annan Planına: Ana Hatlarıyla İngiltere Dış Politikasında Kıbrıs: 1878-2004", *Akademik Ortadoğu*, Cilt:8, Sayı:1, 2013, s.74.

²¹ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs Ada'sının Jeopolitik ve Stratejik Önemi", *Türk Kültürü*, Cilt: XXXIII, 1995, s.322.

²² Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi", *Belleter*, Cilt: LXIII, Sayı: 236, 1999, s.184-190.

²³ Tamçelik, a.g.m., 1999, s.181.

²⁴ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Cilt: 1, Kaynak Yayınları, Ankara 1984, s.41.

²⁵ Tamçelik, a.g.m., 1995, s. 193.

²⁶ Selahi Sonyel, "Historical Causes of the Cyprus Problem", *Proceeding of the First International Congress on Cyriat Studies*, Ed. Emel Doğramacı, William Honey, Güray Konig, Gazimouosa Eastern Meditessanean University Press, 1997, s.37.

²⁷ Yellice, a.g.m., s.17.

²⁸ Hilal Erdoğan, Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri, Beykent üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 10; Turgay Bülent Göktürk, *Türkiye'nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, 2. Baskı, Güneş Yayıncılık, Gazimagosa 2018, s.17.

Bu arada Yunanistan'ın 1913'de Girit'i ilhak ettiğini açıklaması ve burada Enosis'i gerçekleştirmesi Kıbrıslı Rumları cesaretlendirmiştir. Diğer yandan adada Rumların Enosis faaliyetlerine karşılık Türkler de örgütlenmeye başlamışlardır. Avrupalı devletler Girit'i (1898) Osmanlı Devleti'nden çıkararak Yunan Kralı'nın oğlunu yönetime getirmeleri adada bulunan Enosis taraftarlarını daha da cesaretlendirmiştir. Enosis taraftarları sonraki yıllarda adada şiddet olaylarına başvurarak gerginliğin giderek artmasına sebep olmuştur. Nitekim 24 Mayıs 1912'de Mandıralar'da (Hamitköy), 2 Haziran 1912'de Limasol'da Türklere saldırmışlardır.²⁹ Bu saldırılarda 4 Türk ölmüştür. Pek çok Türk'ün işyeri ve camı tahrip edilmiştir. Rum saldırıları bununla kalmamış, Türk malları boykot edilmiş, Türklerden alışveriş yapmaları engellenerek Türklerin ekonomik olarak güçlenmeleri engellenmeye çalışılmıştır. 1912'de Mandıralar ve Limasol'daki olaylar ilk kez kitlesel olması ve ölümlerle sonuçlanması açısından önemlidir.³⁰

Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı Devleti'nin üçlü İttifak Devletlerinin yanında savaşa girmesini bahane eden İngiltere 5 Kasım 1914'de yayımladığı Kraliyet Emirnamesi (Order in Council) ile Kıbrıs'ı ilhak etmiştir.³¹ Osmanlı Devleti İngiltere ile yaptığı anlaşmaya aykırı olduğunu gerekçe göstererek adanın İngiltere tarafından işgalini protesto etmiş ancak herhangi bir müdahalede bulunmayarak müzakere yoluyla görüşmeyi teklif etmiştir.³²

15 Mayıs 1919'da İzmir'e giren Yunanlar, bu işgallerini daha da genişleterek Batı Anadolu'ya yayılmışlardır. Yunanların Batı Anadolu'yu işgali sırasında Rumlar, Paris ve Londra'ya temsilciler göndererek adanın Yunanistan'a katılmasını sağlamaya çalışmışlar ama bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Sevr Antlaşması ile adanın İngiliz yönetiminde kalması bir kez daha kabul edilmiştir.

Kıbrıs Türkleri, Rumların Enosis çabalarına karşı çıkmışlar; 10 Aralık 1918'de "*Meclis-i Milli*" adıyla kongre oluşturmuşlar ve adanın Osmanlı Devleti'ne iade edilmesini istemişlerdir.³³ Nitekim İngiltere, Lozan Antlaşması ile hukuken Kıbrıs'ın kendi toprağı olduğunu hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye kabul ettirmiştir. Antlaşmanın doğrudan Kıbrıs'la olan maddeleri 16, 20 ve 21. maddelerdir. Türkiye yapılan müzakerelerle 16. Madde'de değişiklik yaptırarak, İngiltere ileride herhangi bir nedenle Kıbrıs'taki egemenlik hakkından vazgeçerse adanın geleceğinin ilgili devletlerle belirleneceğini eklettirmiştir. Böylece Türkiye ada üzerinde söz sahibi olma hakkını kabul ettirmiştir.³⁴

Kıbrıs 1925-1959 yılları arasında statüsünde değişiklik yapılarak Taç Koloni (Crown Colony) haline getirilmiş ve burada bir Valilik Makamı oluşturulmuştur.³⁵ Adada 6 Şubat 1925'te anayasa da birtakım değişiklikler yapılarak Kavanin Meclisindeki üye sayısı 24'e çıkarılmış, 15 seçilmiş üyeden 3'ünün Türk, 12'sinin Rum olması kararı alınmıştır. Son

²⁹ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırımı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Merkezi Yayınları, Ankara 2008, s.7-8.

³⁰ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Barış Harekâtı: Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, Kastaş yayınları, İstanbul 1988, s. 17.

³¹ Erdem Karaca, "Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs: İlhak ve İşgal Sürecinin Neve Frei Presse'de (Viyana) Takdimi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IX, Sayı:2, 2016, s. 93-96.

³² Tamçelik, a.g.m., 1999, s. 43.

³³ Barış Özdal ve Mine Akkuş, "Lozan Barış Antlaşmasının Ardından Türkiye'ye Gelen Kıbrıslı Göçmenler-Mülteciler", I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı 1, Der. Ulvi Keser, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara 2008, s. 95.

³⁴ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eski, *Kıbrıs Sorunu*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975, s.6-7.

³⁵ Sarıca, Teziç, Eski, a.g.e, s.7.

karar yine de İngiliz valinidir.³⁶ Böylelikle etkisiz kalan Rumlar bu durumdan memnun olmamışlardır. 1925'ten sonra adadaki halk ile İngiliz yönetimi arasında sorunlar giderek artmıştır. 1927'de arttırılan vergiler ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile yeni vergiler konması Enosis'i gerçekleştirmek isteyen Rumlara ve papazlara gerekçe olmuştur.³⁷ Bundan başka Rumlar 1931'de de isyan ederek İngiliz valinin evini ateşe vermek suretiyle ayaklanma başlatmışlardır.³⁸ İngiltere çıkan isyanı Mısır'dan getirdiği takviye güçle zorlukla bastırabilmiştir.³⁹

Öte yandan II. Dünya Savaşı'nın ardından eski gücünü kaybeden İngiltere geleneksel sömürge siyasetini gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Rumlar Enosis çabalarını II. Dünya Savaşı sonrası daha da hızlandırmışlar ve 28 Şubat 1947'de Yunan Parlamentosu adanın ilhaki kararı almıştır. Bu karara karşılık olarak İngiltere ve ABD'ye adada üs kurma hakkı verebileceklerini belirtmişlerdir.⁴⁰ Nitekim Paris Antlaşması (10 Şubat 1947) ile Yunanistan, Ege ve Akdeniz'deki adaların egemenliğini eline geçirerek topraklarını %2 daha genişletmiştir.⁴¹

Eski gücünü kaybeden ve 1947'de Hindistan'ı terk etmek zorunda kalan İngiltere için Kıbrıs stratejik açıdan daha değerli hale gelmiştir. Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin sanayide ihtiyaç duyduğu petrol yataklarını kontrol edebilecek bir konumdadır. İngiltere çıkarlarını korumak için Kıbrıs'taki varlığını sürdürme çabası içerisinde olmuştur. Öte yandan Rumların sık sık Enosis istekleri İngilizlerin adada varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Bu nedenle İngiltere Kıbrıs'ta ortamı yumuşatmak amacıyla özerk bir yönetim oluşturmaya çabalamıştır. Bunun için, 1947'de Winster Önerileri, 1948'de Jackson Planı, 1955'te I. Macmillan Planı, 1955'te I. ve II. Harding Planları, 1956'da Rodcliff Planı, 1958'de II. Macmillan Planı ve 1958'de Spaak Planları hazırlanmıştır.⁴² Bu planların hepsi Rumlar tarafından reddedilmiştir.

Yunanlar ve Rumlar bu yıllar içerisinde Enosis'i gerçekleştirmek için çalışmalarına devam etmiştir. Nitekim 21 Kasım 1949'da AKEL (Kıbrıs Rum Komünist Partisi) plebisit için BM'ye başvurmuş ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesi de sonucu önceden belli olan plebisiti 15 Ocak 1950'de uygulamaya koyarak Kıbrıs'taki Rum halkının (oy kullanan yaklaşık %45'lik nüfustan) %96'sının Enosis'e "Evet" dediğini kamuoyuna açıklamıştır.⁴³ BM kendisine sunulan ikinci plebisitin sonuçlarını da reddetmiştir. Bunun üzerine Rumlar, İngilizlere karşı organize saldırılara başlamıştır. Bu saldırılar zamanla Türklere yönelmiş, saldırıların şiddeti her geçen gün artmıştır.⁴⁴

³⁶ Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 13.

³⁷ Mustafa Haşim Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2000, s. 70-71.

³⁸ Halil Fikret Alasya, "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi", *Tarihsel Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 232.

³⁹ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân, Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyânı ve Kıbrıslı Türklere Etkisi*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s.103-110.

⁴⁰ Orhun, a.g.t., s. 28.

⁴¹ Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:36, 2013. s. 7.

⁴² Kahya, a.g.t., s. 28.

⁴³ Kahya, a.g.t., s. 29.

⁴⁴ Rifat Önsoy, *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası)*, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversiteleri Rektörlükleri Yayınları, No:8, Ankara 1993, s.14-34.

Kıbrıs Türkleri Rumların saldırı ve yayılmacı politikalarının artması üzerine adada varlıklarına devam edebilmek için örgütlenmeye başlamışlardır. Nitekim adada plebisit isteyen Rumlara karşı 28 Ağustos 1948'de Türk toplumunun önde gelen isimlerinden Faiz Kaymak'ın da konuşma yaptığı Ayasofya Mitingi düzenlenmiştir.⁴⁵ Rumların adayı ilhak etme çabasına karşılık Kıbrıs Türkleri örgütlenmeye başlamışlardır. Resmi olarak Türklerin siyaset hariç her türlü ihtiyaçlarını karşılamak ve adada kurulan diğer Türk kurumlarıyla işbirliği içerisinde çalışmak amacıyla kurulan kurumların bir tanesi de Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF)'dur. 8 Eylül 1949'da kurulan federasyonun ilk başkanı Faiz Kaymak'tır (1949-1957). Kaymak'ın 27 Ekim 1957'de yapılan IV. Olağan Kongrede Denктаş'ın lehine adaylıktan çekilmesi üzerine Rauf Denктаş geçmiştir.⁴⁶ Rauf Denктаş'ın önderliğinde Kıbrıs'ta Enosis'e karşı yapılacak faaliyetlerin tek bir çatı altında birleşmesi için faaliyetler başlatılmış ve Dr. M. Rauf (Başkan), Mehmet İzzet (Başkan Yardımcısı), Fadıl Korkut (Genel Sekreter) olmak üzere 11 kişinin yönetim kurulunu oluşturduğu KATAK⁴⁷(Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu), Dr. Fazıl Küçük, A. Pertev, A. Faiz Kaymak, Siret Bahçeli ve M.Münir'den oluşan heyet tarafından KTMHP (Kıbrıs ve Türk Millî Halk Partisi) cemiyetleri kurulmuştur. Daha sonra bu cemiyetler, "Türk Kurumları Federasyonu" ismiyle birleşmişlerdir.⁴⁸

Diğer yandan Michail Hristodulu Muskos, III. Makarios ismiyle başpiskopos olmuştur. Makarios, sonraki yıllarda adanın Yunanistan'a ilhaki konusundaki çabalarını yoğunlaştırmıştır.⁴⁹ Yunanistan'da 1952'de Papagos hükümetinin iktidara gelmesiyle birlikte Kıbrıs meselesi Rumların bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştür. Nitekim 1950-1954 yılları arasında Rumlar ve Yunanlar sık sık BM'ye başvurarak kendilerine self-determinasyon hakkının verilmesini istemişlerdir.⁵⁰ 6 Ağustos 1954'te Yunan başbakanı ve Yunan hükümetinin desteği ile terör örgütü EOKA'nın (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü) başına getirilen Albay Grivas,⁵¹ Enosis'i gerçekleştirmek için adada Türkleri ve İngilizleri düşman ilan etmiştir.⁵² Rumların Türklerden alışveriş yapmasını, Türklerden toprak alınmasını, hatta Türklerle konuşulmasını yasaklamış ve buna uymayanları kendi yöntemleri ile cezalandırmıştır.⁵³

Adaya çıkmadan önce adayı silahlandıran Grivas, Digenis⁵⁴ imzasıyla 1 Nisan 1955'te ilk bildirisini dağıtmış ve adada tehdit ve terör eylemlerine başlamıştır. Saldırlara maruz kalan ve can güvenliğini tehlikede gören 33 Türk köyünün halkı güvenli gördükleri yerlere

⁴⁵ Ulvi Keser ve Barış Özdal, "Kıbrıs Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Rauf Denктаş" *Asia Minor Studies - International Journal of Social Sciences (AMS)*, Cilt: 2, Rauf Denктаş Özel Sayısı, s.133.

⁴⁶ Emre Güler, "Basında Rauf Denктаş ve Kıbrıs Mücadelesi", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2020, 3(2), s. 96-112.

⁴⁷ Emrah Mihçioğlu, "KKTC Millî Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) Kıbrıs Türk Toplumunu Yararına Yürüttüğü Faaliyetler (1943-1946)", *VAKANİVÜS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2019, S. 4, s. 26-50.

⁴⁸ Keser ve Özdal, a.g.m., s.129-132.

⁴⁹ Kahya, a.g.t., s. 30.

⁵⁰ Melek Fırat, "1945-1960 Yunanistan ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 6. Baskı, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.597.

⁵¹ Kıbrıs Güvenlik Teşkilatı'nın bozulması ve EOKA lideri "Colonel" (Albay) Grivas'ın faaliyetleri için bkz. Panagiotis Dimitrakis, "British Intelligence and the Cyprus Insurgency, 1955-1959", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 21:2, s. 375-394; David Frech, Fighting EOKA: The British Counter-Insurgency campaign on cyprus, 1955-1959, *Journal of the Society for Army Historical Research*, Summer 2016, Vol. 94, No: 378, s. 160-162.

⁵² İsmail, Şahin, "Düşünceden Eyleme EOKA", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 37, 2020, s. 30 / 21-49.

⁵³ Ahmet C. Gazioğlu, *Direniş Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durumu (1958-1960)*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Lefkoşa 2000, s. 5-6.

⁵⁴ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, KTKD İstanbul Bölgesi Yayını, İstanbul 1975, s.174.

göç etmişlerdir.⁵⁵ EOKA'nın terör faaliyetlerinin artması karşısında İngiltere uzlaşmazlık üzerine oturan stratejisini uygulamak ve iki ülkeyi uzlaştırmamak amacıyla, Yunan ve Türk hükümetlerini Londra Konferansına çağırmıştır. 29 Ağustos 1955'te yapılan konferansta Yunanlar her zaman savundukları tezlerini, yani Enosis'i savunurken, Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu var olan statükonun devam ettirilmesini istemiş, eğer bu olamayacaksa adanın kendilerine verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece Türkiye, Kıbrıs sorununa dâhil olmuştur.⁵⁶ Türkiye Kıbrıs meselesinde Yunanistan'a karşı rol oynamaya İngiltere tarafından sokulmuştur.⁵⁷ Macmillan Londra Konferansının 6 Eylül'de yapılan oturumunda değişiklik planını sunmuştur. Bu plan Yunanistan tarafından reddedilmiştir. 1956'da ortaya çıkan Süveyş Krizi ile İngiltere ve ABD arasında Ortadoğu'da çıkan gerginlik sonucu İngiltere Türkiye'yi yanına çekmek için 'Taksim' tezini Enosis'e alternatif olarak ileri sürmüştür.⁵⁸ İngiltere'nin Yunanistan'la Kıbrıs konusunda fikir birliğinde olması üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, bütün Avrupa devletleri karşı da gelseler "Taksim" fikrinden taviz verilmeyeceğini açıklamıştır.⁵⁹

Bu sırada Türkiye'de 6-7 Eylül Olayları (1955) ortaya çıkmıştır. Bu olaylar öncesinde Rumlar ve Yunan tedhişçiler tarafından Komi Kebir (Komikebir/ Büyükkonuk) köyünde camide asılı bulunan Türk bayrağının 25 Mayıs 1955'te indirilmesi, 4 gün sonra papazların Rum gençlerini silahlaltına alarak silahlandırmaları, Atina Radyosu'nun Türkiye ve adada bulunan Türklere hakaret etmesi, Türk mahallelerinin 14 Temmuz'da taşlanması, Ayvasıl köyü mezarlığının yakılması olayları tetikleyen nedenlerden bazılarıdır.⁶⁰ İstanbul'da Taksim Meydanı'nda bulunan Aya Triada Kilisesi önünde binlerce insan toplanmıştır. İstiklal Caddesi'nde bulunan Rumların işyerlerinin yağmalanmasıyla başlayan hareket giderek yayılmış ve 7 Eylül'de saat 2.30'da sona ermiştir. Bu süreçte, başta Rumlar olmak üzere gayri Müslimlere ait çok sayıda iş yeri, kilise, ev ve okul zarar görmüştür. Olaylar sırasında yakalanan 5104 kişi mahkemeye verilmiştir. Olaylar sırasında İstanbul'da 4025 dükkân, 50 kilise, 1021 ev, 19 okul, 2 sinema, 33 gazino, 28 lokanta başta olmak üzere pek çok yer zarar görmüştür.⁶¹ İstanbul'da zarar verilen işyerlerinin %12'si Yahudilere, %17'si Ermenilere, %59'u Rumlara aittir.⁶²

6-7 Eylül Olayları Türk-Yunan ilişkilerini gerginleştirdiği gibi Türkiye'nin dünya çapında imajına zarar vermiş ve Yunanistan bundan yararlanmış. Diğer yandan adayı ilhak etmek isteyen Rumlar Türklere karşı saldırılarını daha da arttırmışlardır. Bunun üzerine Kıbrıs Türkleri kendilerini savunmak için örgütlenmeye başlamışlardır. Daha önce Kıbrıs'ı İngiltere'nin bir iç sorunu olarak gören Türkiye'de bakış açısında ve uygulanan politikalarda değişiklik olmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak adada Kıbrıs Türkleri direniş örgütleri kurmaya başlamışlardır. İlk bölgesel direniş örgütü olarak Volkan kurulmuştur. Bunu

⁵⁵ "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi", (mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa), Erişim Tarihi: 03.11.2024. İsmail, a.g.e., s.30. ; Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı", (https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa), Erişim Tarihi: 04.11.2014.

⁵⁶ İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ed. İrfan Kaya Ünver ve Ertan Efeğil, HD Yayıncılık, Ankara 2001, s. 14.

⁵⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Süresinde Türkiye 1945-1980*, Çev: Ahmet Fethi, Hil Yayınevi, İstanbul 1994, s. 490; İdris Boston, *Uzman Röportajları Işığında Kıbrıs Meselesi*, Ed. Mehmet Direkli, Karahan Kitapevi, Adana 2016, s.9-10.

⁵⁸ Doğan Harman, *Emperyalizm, Kıbrıs ve Akel*, Kıbrıslı Yayınları, Lefkoşa, try., s. 48.

⁵⁹ Süleyman Yeşilyurt, Bayar Gerçeği, Güven Yayıncılık, Ankara 1956, s. 207.

⁶⁰ Cengiz Atlı, "İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında 6-7 Eylül Olayları", *Turkish Studies, International Periodical For the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 9/10, Ankara 2014, s.1185.

⁶¹ Atlı, a.g.m., s. 1188.

⁶² Keser ve Özdal, a.g.m., s. 202.

Karaçete, Dokuz Eylül Cephesi ve Türk Mukavemet Birliği takip etmiştir.⁶³Bu örgütler EOKA'nın faaliyetleri karşısında halka bildiri dağıtmak, gösteri düzenlemek ve herhangi bir Türk'ün canına ve malına zarar verilmesi halinde karşılık vermek gibi faaliyetler içerisinde bulunmuşlardır. 23 Kasım 1957'de kurucuları arasında Rauf Denктаş'ın da bulunduğu Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kurulmuştur.⁶⁴ TMT'nin girişi ile 27 Ocak 1958'de Lefkoşa'da bir miting düzenlenmiş ve bu mitingi engellemek isteyen İngilizler, ölüm ve çok sayıda yaralanmaya neden olmuştur.⁶⁵ Bunun üzerine Kıbrıslı Türkler; Baf, Limasol ve Larnaka'da mitingler düzenlemişlerdir.⁶⁶

Kıbrıs Türklerine destek vermek amacıyla Türkiye'de de 44 ilde gerçekleştirilen mitinglere toplam iki buçuk milyondan fazla insan katılmıştır.⁶⁷ Bu mitinglerde pek çok kişi konuşma yapmıştır. Bu mitinglerde konuşanlar arasında Kıbrıs Türk Lideri Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş da bulunmaktadır. Dr. Küçük yaptığı konuşmalarda "Taksim" tezini ısrarla savunmuş ve parolası "Ya Taksim Ya ölüm" olmuştur.⁶⁸ Bundan sonra "Ya Kıbrıs Ya Ölüm" sloganı değişerek "Ya Taksim Ya Ölüm" şeklini almıştır.

Yunanların Enosis fikrine karşı oluşturulan Taksim tezi sonrası İngiltere adada stratejik çıkarını korumak için Kıbrıs üzerindeki garantörlüğünü Yunanistan ve Türkiye'ye paylaşmak istemiş ve ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak kararıyla 27 maddelik Zürih Antlaşması 11 Şubat 1959'da, Londra Antlaşması 19 Şubat 1959'da imzalanmıştır. Daha sonra Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla kabul edilen maddelere ek İttifak ve Garanti Anlaşmaları da taraflarca Lefkoşa Antlaşmaları ismiyle tekrar imzalanmış ve 15-16 Ağustos 1960'ta "Kıbrıs Cumhuriyeti" kurulmuştur.⁶⁹

Böylece İngiltere'nin ada üzerindeki 82 yıllık hâkimiyeti sona ererken Türkiye "Taksim", Yunanistan "Enosis" iddialarından vazgeçmiştir.⁷⁰ Bu arada Kıbrıs Anayasası, 199 maddesi ve ekleri ile birlikte tarihinin en uzun anayasalarından birisi olarak kabul edilmiştir.⁷¹ Buna göre Cumhurbaşkanı Rumlardan, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türklerden oluşacak ve veto yetkisi olacaktı. Temsilciler Meclisi 5 yıl için seçilecek ve 50 üyeden oluşacaktı. Bu üyelerin %70'i Rum, %30'u Türk milletvekillerinden oluşacaktı. Bakanlar Kurulu'nda 7 Rum, 3 Türk üye olacaktı. Önemli konularda nitelikli oy çoğunluğu ve Türk üyelerin çokluğu aranacaktı. Resmi dili Türkçe ve Yunanca olacak, Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devletle birleşmeyecek ve ilhak edilemeyecekti.⁷²

Bu anlaşmalardan başka İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında 'Garantörlük Anlaşması' yapılmıştır. Nitekim bu anlaşma Türkiye'ye 1974'de gerçekleştirilecek olan Kıbrıs Barış Harekâtına hukuksal bir zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte Rum ve Türk halkının kurucu ortakları olarak iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti varlığını 1963'e kadar

⁶³ Ayşe Aydın ve Başak Tuncay, "Türk Mukavemet Teşkilatı İçinde Rauf Denктаş'ın Faaliyetleri", *Asia Minor Studies-International Journal of Social Sciences*, Cilt:2, Rauf Denктаş Özel Sayısı, 2014, s. 54.

⁶⁴ Aydın ve Tunay, a.g.m., s. 55.

⁶⁵ Fevzi Çakmak, "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı:1958 yılı Kıbrıs Mitingleri", II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-25 Ekim 2010, Ankara 2011, s. 6.

⁶⁶ Çakmak, a.g.m., s.6.

⁶⁷ Çakmak, a.g.m., s.16.

⁶⁸ Çakmak, a.g.m., s. 9.

⁶⁹ Müge Vatansver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Özel sayı, 2012, s.1501.

⁷⁰ Süleyman Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 24.

⁷¹ Kahya, a.g.t., s. 36.

⁷² Orhun, a.g.t., s. 32; Kahya, a.g.t., s.36; Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*, Yay Yayıncıları, Ankara 1975, s. 30.

sürdürebilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak da Dr. Fazıl Küçük seçilmiştir. Makarios hiçbir zaman Kıbrıs ulusu yaratmak için uğraşmamıştır. Bunu da açıkça şöyle ifade etmiştir: "...Anlaşmalar bir devlet yaratmıştır, bir ulus değil."⁷³ Bağımsız bir devletin kurulması adadaki bütün sorunları çözmediği gibi iki toplum arasında tam bir barış ortamı oluşturmamıştır. Türklerin anayasal olarak elde ettikleri haklar, başta Makarios olmak üzere, Rumları memnun etmemiştir. Makarios Türk toplumunu ekonomik ve sosyal açıdan zayıf düşürmek için bazı adımlar atmış ve Türk toplumunu azınlık durumuna getirmek istemiştir. Zamanla iki toplum arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Makarios Türklerin anayasal haklarını tamamen ortadan kaldıracak ve onları Rumlar karşısında ikinci sınıf hale getirecek şekilde anayasada 13 maddelik değişiklik istemiş ve bu düşüncesini 22-26 Kasım 1962'de Türkiye ziyareti sırasında iletmış ve Türkiye'den ret cevabını almıştır.⁷⁴

Bu gelişmeler sonucunda adada gerilim tekrar başlamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis liderliğindeki derin devlet yapılanması olan Akritas Planı'nı gerçekleştirmek isteyen Rumlar adada Yunanistan'ın da destek vermesiyle silahlanmaya devam etmiştir.⁷⁵ Rumlar, Vadilli köyünde bulunan Türk okulunu 4 Aralık 1962'de bombalamıştır.⁷⁶ Nitekim Rumlar adanın çeşitli yerlerinde Türklere karşı saldırılarını arttırmışlar ve Türk milletvekillerini ve yöneticilerini tehdit etmişlerdir. Bu durum üzerine Kıbrıslı Türkler; Mağusa, Lefkoşa, Limasol ve Bağ'ın beş ayrı belediye kurmuşlardır.⁷⁷

Bu arada Yorgacis Akritas, planını gerçekleştirmek için 20 bin kişilik Rum muhafız ordusu oluşturmuştur.⁷⁸ Rumlar yaptıkları ve yapacakları eylemleri haklı göstermek için EOKA'cı Markos Dragos'un heykeline bomba atmışlar (4 Aralık 1963) ve bombalama olayı sonrasında halkı kızdırmak ve kargaşayı arttırmak için bu olayın Türkler tarafından yapıldığını belirten bildirimler dağıtmışlardır.⁷⁹

Aralarında Olimpiyakos futbol takımından Gianni adında bir Rum'un da bulunduğu bir grup, 21 Aralık 1963 gecesi Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nde taksici olan ve TMT'ye istihbarat toplayan Zeki Halil'in arabası kimlik kontrolü bahanesiyle durdurularak arabasından indirilmiş, Zeki Halil kendisini aracından indirenden Olimpiyakos kulübünde futbol oynayan Gianni isimli Rum'u tanımış ve kendilerini çevirenlerin polis olmadığını yanındakilere bağırarak söylemiş, bunun üzerine Zeki Halil ve Cemaliye Emiralî'ye Rum Polis Başmüfettişi Pandelis'in adamlarının ateş açması sonucu öldürülmüştür.⁸⁰ Bu olaylar, daha sonra Türk ve Rum bölgelerini birbirinden ayıran dar sokaklara taşmıştır.⁸¹ Ertesi günü olaylar daha da büyümüş, Lefkoşa Lisesi bahçesinde olayları protesto eden Türk gençlerinin üzerine Rumlar tarafından ateş açılmıştır.⁸²

Bundan sonra Akritas Planı dahilinde Rumlar giderek şiddet olaylarını arttırmışlar ve 24 Aralık 1963 gecesi saat 19.00-19.45 sularında Kumsal bölgesinde 7 farklı yerde çatışma

⁷³ Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s.113.

⁷⁴ Orhun, a.g.t, s. 33-34.

⁷⁵ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s.123.

⁷⁶ Akmaral, a.g.e., s.114.

⁷⁷ Kamil ve Güneş, a.g.m., s. 198.

⁷⁸ Rauf R. Denktaş, *Seçenekler ve Kıbrıs Türkleri*, KKTC Enformasyon Dairesi Yayını, Lefkoşa 1986, s.17-24.

⁷⁹ Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını, KKTC 1988, s. 219.

⁸⁰ Ulvi Keser, "Bayrak Radyosu Öncesi Dönemde Kıbrıs'ta Var Oluş Mücadelesi ve Laleli Sokağı Radyo İstasyonu", *Atatürk Yolu Dergisi*, 70 (2022), s. 268-269.

⁸¹ Keser, a.g.e., s.268-269.

⁸² Servet Cömert, "Kıbrıs Sorunu, Tarihsel Perspektif ve Annan Planı Eleştirisi", *Kıbrıs ve Geleceği, Ekonomi-Politik bir Tartışma*, Ed. İrfan Kalaycı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004, s. 344; Orhun, a.g.t., s. 35-36.

çıkması⁸³, silahlı Rumlar görevli olan Tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın evine girerek eşi Mürvet İlhan'ı, altı aylık Hakan, 4 yaşındaki Kutsi ile 6 yaşındaki oğlu Murat'ı banyo küvetinde kurşunlamışlardır.⁸⁴

Kıbrıs'ın tamamına kısa sürede yayılan ve tarihe "Kanlı Noel" olayları olarak geçen olaylar sonucu 103 köyde yaşayan Kıbrıs Türk'ü köylerinden ayrılmak zorunda kalmıştır Gibbons'a göre bu köylerden ayrılanların sayısı 18.666.⁸⁵ Kahya'ya göre 30.000 kişidir.⁸⁶ Rumların Türk köylerini talan edip Türkleri katletmeye devam etmeleri üzerine Kıbrıs Türkleri Türkiye'den yardım istemişlerdir.

Bunun üzerine dönemin başbakanı (Başbakanı) İsmet İnönü Kıbrıs Türklerinin çağrısına duyarsız kalmamış ve bir toplantı yaparak bir dizi karar alınmasını sağlamıştır. Türkiye garantör devletlere başvurmuş ve birlikte müdahale talep etmiştir. Olumlu sonuç alamayınca Türkiye 25 Aralık 1963'te adaya ihtar amacıyla hava filosu göndermiştir. Bu hava harekâtı sonrası olaylar tamamen durmamış ve sonraki yıllarda artmıştır.⁸⁷ Garantör devletler; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan 30 Aralık 1963'te Londra'da toplanmışlardır. 27 Aralık 1963'te üç garantör ülkenin askerlerinden "Barış Koruma Kuvveti" oluşturulmuştur. Toplantıda İngiliz Tümgeneral Peter Young'ın adanın, özellikle Lefkoşa'nın, derhal ikiye ayrılması halinde TMT'nin eyleme başlayacağı tehdidi (tehdidi) sonrası 30 Aralık 1963'te yapılan toplantıda yine kendisinin masa üzerindeki haritada Lefkoşa'yı yeşil bir kalemlle ikiye ayırması, Kıbrıs'ta iki yönetimin kurulmasının başlangıcı olmuştur.

Diğer yandan Makarios, Kıbrıs Antlaşmalarını feshettiğini açıklamıştır. Böylece 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen (24 Aralık 1963) ortadan kalkmıştır.⁸⁸ Artık anlaşılmıştır ki olaylar iki toplumu bir arada yaşayamaz hale getirmiştir. Nitekim Rumların Türklere karşı saldırıları durmamıştır. Bunun üzerine Türkiye'nin, 13 Mart 1964'te adaya askeri müdahalede bulunabileceğini bildirmesi üzerine, ABD Başkanı Lyndan Johnson tarafından Türkiye'ye bir mektup gönderilerek İnönü tehdit edilmiştir. Başbakan İnönü de ABD'ye gönderdiği mektupta ABD'nin tutumunun Türkiye'yi hayal kırıklığına uğrattığını belirtip karşı tavır almıştır.

Bunun üzerine ABD I.ve II. Acheson Planlarını devreye sokmuştur. (Bu planlara göre Kıbrıs adası Türkiye ve Yunanistan arasında ikiye bölünerek paylaşılacak, böylece iki müttefik ülkeyi karşı karşıya getiren bir sorun çözülmüş olacak ve NATO dışındaki güçlerin adaya müdahalesi engellenecekti) Yunanistan bu planları reddetmiştir. Öte yandan İngiltere konuyla ilgili BM'ye başvurmuş ve 4 Mart 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 186 sayılı karar kabul edilmiştir. Bu kararda Kıbrıs Hükümeti'nden adada güvenliğin sağlanması için her türlü önlemin alınması istenmektedir. Bu durum Rumların oluşturduğu hükümetin Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanınmasını sağlamıştır.⁸⁹

⁸³ Ulvi Keser, <https://www.kibrisligazetesi.com/ozel-haber-ve-roportajlar/prof-dr-ulvi-keserin-kanli-noel-iddialari/> (Erişim Tarihi: 19.11.2024).

⁸⁴ Sinan Kıyanç, "Rauf Denктаş ve TBMM", Yalnız Kurt: Toros Rauf Denктаş'a Armağan, Ed. Saadettin Yağmur Gömeç ve Mustafa Gökçe, s. 222; Ulvi Keser, 21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XI/23, s. 93-121; Dilek Yiğit, Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 34 (2), s. 347-350; Manizade, a.g.e., s. 140.

⁸⁵ Henry Scoot Gibbons, *The Genocide Files*, Charles Bravos Publishers, London 1977, s. 3.

⁸⁶ Kahya, a.g.t., s. 42.

⁸⁷ Berna Aksoy, Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s.82.

⁸⁸ Kahya, a.g.t., s. 43.

⁸⁹ Ömer Göksel İsyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, Dora Yayınları, Bursa 2013, s. 44.

Öte yandan 1965'te Kıbrıs sorununu çözmek amacıyla gerçekleştirilen Türk-Yunan görüşmeleri, Rumların 15 Kasım 1967'de Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırısına kadar sürmüştür. Bu saldırılar sonucu (16-20 Kasım 1967) 24'ü mücahit olmak üzere 27 Türk hayatını kaybetmiştir⁹⁰. Bu saldırılar karşısında hükümet TBMM'yi toplayarak (16 Kasım 1967) adaya askeri müdahale için gerekli yetkiyi istemiş ve hükümete yetki verilmiştir.⁹¹ Öte yandan Yunanistan'da 21 Nisan 1967'de yapılan bir darbe ile askeri cunta yönetime el koymuş ve 15 Temmuz 1974'e kadar Makarios'a üç kez suikast düzenlenmiş,⁹²EOKA'cı Nikos Sampson 15 Temmuz 1974'te Makarios'u devirerek iktidara geçmiş ve Türklerin aleyhine saldırılara başlamıştır. Yunanistan'daki darbe döneminde Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde yapılan bütün uluslararası antlaşmalar ihlal edilmiştir. Haziran 1968'de başlayan toplumlararası görüşmelerde de 1974'e kadar bir sonuç alınamamıştır⁹³. Diğer yandan Türkiye'de 14 Ekim 1973'te yapılan seçim sonucu 26 Ocak 1974'te Milli Selamet Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi koalisyon hükümeti kurulmuş ve Başbakanlığa Bülent Ecevit getirilmiştir. 1964, 1967 ve 1974 krizlerinde Türk kamuoyu, Türk basını ve ordusu Kıbrıs'a yapılacak bir müdahaleye hazırды. Türkiye 1964'te İsmet İnönü ve 1967'de Süleyman Demirel hükümetleri döneminde Kıbrıs'a müdahale etmeyi gözden geçirmiş ancak harekâtın amfibi olması nedeniyle vazgeçmiştir. Türkiye'nin o yıllarda yeterli çıkarma gemisi, helikopter, kargo uçağı, paraşüt vb. askeri teçhizatı bulunmuyordu. Aksoy'a göre Demirel'in iktidarı döneminde Türkiye'de 2 çıkarma gemisi, 150 adet paraşüt, 6 helikopter, 6 C 130 kargo uçağı vardı. 1965'ten sonra askeri malzeme tedarik edilmeye başlanmış ve yeterli askeri malzeme ve mühimmat elde edilince 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı yapılmıştır.⁹⁴

Kıbrıs Barış Harekâtından kısa bir süre sonra adada bulunan her iki toplumun güvenliğini sağlamak amacıyla 8 Ağustos 1974'te II. Cenevre Konferansı'nın toplanmasına karar verilmiştir. Konferansta Türklerin bütün istekleri Yunanistan ve Rumlar tarafından reddedildiği gibi Glafkos Ioannu Klerides zaman kazanmak için konferansa 36 saat ara verilmesini teklif etmiştir. Güvensiz bir ortamın oluşması üzerine Türkiye, 14 Ağustos 1974'te II. Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir⁹⁵. Girne'den başlamak üzere Türk tankları adanın kuzey kısımlarını 14-16 Ağustos tarihlerinde ele geçirmiştir. 16 Ağustos 1974'te BM tavsiyesine uyarak Türkiye harekâtı durdurmuştur. Bu sayede bugünkü Türk-Rum sınırı fiilen oluşmuştur.⁹⁶ İkinci harekâtla Türk ordusunun haklı gerekçelerle müdahale etmesi ve sınırın Doğu-Batı yönünde genişlemesi dünya kamuoyunun tepkisine neden olmuştur. Türkiye'nin I. harekâtındaki haklılığını kabul eden ülkeler, II. harekât sonrası Türkiye'nin adadaki durumunu "işgalci" olarak değerlendirmişlerdir. İkinci harekât sonrası ada iki coğrafi bölgeye ayrılmıştır.⁹⁷

Nitekim Kıbrıslı Türkler bu harekâtlarla Rum ve Yunanistan tehdidinden uzak bir yaşam alanına kavuşmuştur. Kıbrıs Türkleri 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşunu dünyaya ilan etmiştir. Toplumlar arasında oluşan gerginlikler ve bozulan güven ortamı savaş sonrasında Nüfus Mübadelesini zorunlu kılmış ve 2 Ağustos

⁹⁰ Derya Ç. Şimşek, "Kıbrıs Basınında Türk Mukavemet Teşkilatı Kıbrıs Meselesindeki Rolü (Halkın Sesi, Zaman, Bozkurt)", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 10/13, 2015, s. 257.

⁹¹ Şimşek, a.g.m., s. 257.

⁹² Orhun, a.g.t., s. 3.

⁹³ Armaoğlu, a.g.e., s. 801.

⁹⁴ Aksoy, a.g.t., s. 102.

⁹⁵ Eroğlu, a.g.e., 29.

⁹⁶ Orhun, a.g.t., s. 59.

⁹⁷ Aksoy, a.g.t., s. 120.

1975'te BM gözetiminde Viyana'da Glafkos Klerides ile Rauf Denktaş arasında "Nüfus Mübadelesi" antlaşması yapılmıştır.⁹⁸ Sonraki yıllarda Kıbrıs sorununun çözümü için müzakereler sürmüştür. Nitekim Denktaş'ın liderliğinde 12 Şubat 1977'de ve 1979'da uyum sürecine ilişkin Doruk Görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde pozitif ilerlemeler olmasına rağmen 1977'de Makarios'un ölümü üzerine görüşmeler yarıda kalmıştır. 1979'da yapılan güvenlik konusundaki müzakerelerde de bir sonuca varılamamıştır.⁹⁹ 17 Kasım 1983'te Kıbrıs'ta bulunan Türk birliklerinin adadan çekilmesini ve KTFD'nin sona erdirilmesini isteyen ve aynı zamanda Rumları Kıbrıs'ın tek egemeni olarak kabul eden BM'nin kararlarına karşılık 15 Kasım 1983'te KTFD self determinasyon hakkına dayanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Böylece Kıbrıs Türkleri ayrı bir devlet olarak varlıklarını sürdürmeyi seçmişlerdir. Bu arada genel seçimler yapılmış ve oyların % 70'ini alan Rauf Denktaş ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁰⁰ Türkiye yeni devleti tanıyan ilk ülke olmuştur. Ancak bugüne kadar KKTC'yi tanıyan ülke olmamıştır. Sadece Bangladeş tanımış, daha sonra bu ülke de geri adım atmıştır. Nitekim 1983-2003 yılları arasında Kıbrıs sorununu çözmek amacıyla bir dizi girişim ve müzakereler yapılmasına rağmen beklenen çözüm gerçekleştirilememiştir. Öte yandan Rumlar adayı temsilen 1990'da AB üyeliğine başvurmuşlardır. AB 1995'te Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin adaylık statüsünü, 2004'te de AB üyeliğini tek yanlı, uluslararası hukuka ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan antlaşmalara aykırı olarak kabul etmiştir. Sonraki yıllarda da görüşmeler sürmüş ve Annan Planı hazırlanmış, taraflarca 24 Nisan 2004'te ayrı ayrı referanduma sunulması konusunda uzlaşımıştır.

Bu çalışmadaki amaç, Rauf Denktaş'ın davet edildiği bir ilde yıllardır bizzat katıldığı müzakereler ve görüşmeleri halka anlatırken hangi noktalara değindiğini, Türk ve Rum taraflarının tarihsel süreçte amaçlarının ne olduğunu, Kıbrıs konusunda fikirlerinin değişip değişmediğini Denktaş'ın gözünden ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırma nitel yapılandırılmış ve doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada Kıbrıs sorununun ortaya çıkışı ve tarihi gelişimi üzerinde yapılan bilimsel yayınlar incelenmiş, konuyla ilgili ulusal ve yerel gazeteler taranmıştır. Konunun örneklemini, Rauf Denktaş'ın 26-27-Kasım 2005 tarihleri arasında Aydın'a yaptığı ziyaret sırasında 26 Kasım 2005'te AY TV'de (Aydın Televizyonu) Musa İlhan'ın yapmış olduğu ve telefonla yerel halkın da katılabildiği "Mercek Programı" ile 27 Kasım 2005 tarihinde Adnan Menderes Üniversitesi Kültür ve Spor Salonu'nda yapmış olduğu "Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs" konulu konferans dokümanları oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın örneklemine Rauf Denktaş'ın Aydın'a gelişlerini ve Aydın'da yaptığı çalışmalara yer veren; Ses gazetesi, Şafak gazetesi, Yeni Kıroba gazetesi, Hedef gazetesi, Flaş gazetesi, Aydın gazetesi, Mücadele gazetesi, Aydın Güzel Hisar gazetesi taranarak dâhil edilmiştir. Rauf Denktaş'ın AY TV'de yapmış olduğu konuşma 5 CD'yi içermektedir. CD'ler Word belgesine aktarılmış ve 18 sayfa tutmuştur. Adnan Menderes Üniversitesi Kültür ve Spor Salonu'nda yaptığı konuşma ise 12 sayfa tutmuştur. Toplam 30 sayfalık bir metin elde edilmiştir. Elde edilen bulgular kategorize edilerek farklı temalar altında incelenmiştir. Buna göre;

⁹⁸ Hamza Eroğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 54, 2002, s. 738.

⁹⁹ Bahar Maral, *Kıbrıs Sorunu ve Annan Planı Çerçevesinde Türkiye, Yunanistan ve Avrupa Birliği İlişkileri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Çalışmaları Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s. 51.

¹⁰⁰ Akmaral, a.g.e., s. 150; Aydın Zeki Tuğ, *Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Denktaş*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s. 324-325.

1. Rauf Denktaş'ın Aydın Ziyaretleri
2. Türk Milliyetçiliği ve Atatürk
3. Tanınma
4. Uzlaşmaz Adam: Mister No
5. Kapalı Maraş
6. Annan Planı

konu başlıkları altında bir sınıflama yapılmıştır.

BULGULAR

A. Rauf Denktaş'ın Aydın Ziyaretleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 1. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Aydın ilini birkaç defa ziyaret etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

21 Haziran 1995 Çarşamba günü Aydın Türk Ocağı'nın davetlisi olarak Aydın'a gelmiştir.¹⁰¹ Aydın Türk Ocağı Başkanı Osman Yılmaz ve şehrin önde gelen bürokratları kendisini karşılamıştır. Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs Meselesi hakkında konferans vermiştir. Rauf Denktaş'ın Aydın'a bir diğer gelişi ise, 26 Kasım 2005 Cumartesi günüdür. Aydın'a gelmeden bir gün önce kendisini Aydın'a davet edenler arasında olan Mercek gazetesi sahibi Musa İlhan bir basın toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantıda İlhan, Şehit Aileleri Derneği, Aydın Türk Ocağı, Türk Eğitim-Sen, İncirliova Ziraat Odası ve Mercek gazetesi'nin ortaklaşa düzenlediği bir program çerçevesinde Aydın'a Rauf Denktaş'ın davet edildiğini açıklamıştır.¹⁰² Aydın Hedef gazetesi, 24 Kasım 2005 tarihli nüshasında "Rauf Denktaş Aydın'a geliyor" başlığı ile Denktaş'ın gelişini vatandaşlara duyurmuştur.

İkinci geliş tarihi olan 26 Kasım 2005 Cumartesi günü öğle saatlerinde Aydın'ı ziyaret eden Denktaş'ı Aydın-İzmir Otoyol Gişelerinde ellerinde Kıbrıs bayrakları ve Rauf Denktaş posterleri bulunan kalabalık bir konvoy karşılamıştır.¹⁰³ Daha sonra Denktaş, Vali Recep Yazıcıoğlu Kültür Merkezi'nde Çanakkale, Kıbrıs ve yurdun muhtelif yerlerinde şehit olanları gösteren "Şehitler Sergisi'nin" açılışını yapmıştır. Burada yaptığı konuşmada Aydınlılar tarafından sevgi gösterisiyle karşılanmış ve kalabalık tarafından atılan "Şehitler Ölmez, Vatan Bölünmez" sloganıyla desteklenmiştir.¹⁰⁴ Serginin açılış konuşmasında Denktaş, şehitler konusundaki hassasiyetini belirttiikten sonra sergide bulunan şehit yakınlarına ve topluluğa "Biz onların fedakârlıkları sayesinde var olduk" demiştir.¹⁰⁵ Sözüne devam eden Denktaş herkesin "Şehitlik" konusuna sahip çıkmasını istemiş ve şehitlerin vatanın bekçileri olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁶ 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtına Aydın'dan katılan Mehmetçiklerden; Şakir Cezayir, Şefik Kaçar, Rıdvan Çakır, Mustafa Bakar şehit

¹⁰¹ Aydın Türk Ocağı Karar Defteri, Karar No: 6, Karar Tarihi: 29.05.1995.

¹⁰² "KKTC I. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Yarın Aydın'da", *Ses gazetesi*, 25 Kasım 2005.

¹⁰³ "KKTC I. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş İki Günlüğüne Aydın'daydı", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005.

¹⁰⁴ "KKTC I. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Aydın'a Geldi", *Aydın Güzelhisar gazetesi*, 28 Kasım 2005.

¹⁰⁵ "Denktaş: Şehitler, Bu Vatanın Bekçileridir", *Hedef gazetesi*, 28 Kasım 2005; "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacak", *Flaş gazetesi* 28 Kasım 2005.

¹⁰⁶ "Denktaş: Şehitler, bu vatanın bekçileridir", *Hedef gazetesi*, 28 Kasım 2005.

olmuştur.¹⁰⁷Denktaş Vali Vekili Nurdoğan Kaya'yı makamında ziyaret etmiş, Kaya ziyaret anısına Denktaş'a efe figürünün olduğu bir heykel ile Aydın'ın sembollerinden incirin de bulunduğu hediyeler takdim etmiştir. Denktaş Valilikten sonra Aydın Belediyesine gitmiştir. Burada Belediye personeli ve Belediye Başkan Yardımcıları Tahsin Tonay, İlhan Erdemir, Mehmet Gür ve Mustafa Kozacıoğlu tarafından karşılanmıştır. Ziyaretinin ardından Aydın'da kaldığı süre içerisinde kalacağı Sultanhisar'a doğru hareket etmiştir.¹⁰⁸

Denktaş 26 Kasım 2005 Cumartesi akşamı Aydın yerel televizyonu olan AY TV'de Musa İlhan'ın sunduğu *Mercek Programı'na* katılmıştır. 27 Kasım 2005 Pazar günü Adnan Menderes Üniversitesi Kültür ve Spor Salonunda "*Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs*" konulu konferans vermiştir.¹⁰⁹ Rauf Denktaş 27 Kasım 2005 Pazar günü Adnan Menderes Üniversitesi Spor ve Sergi Salonu'nda yaptığı konuşmada Anadolu'yu gezdiğini ve aldığı bütün davetlere katılmaya çalıştığını gittiği her yerde Aydın'da gördüğü coşkuyu gördüğünü Kıbrıs'la ilgili sorulara cevap vermeye çalıştığını söylemiştir.¹¹⁰ Halkın bilinçli olarak olaylardan haberdar edilmediğini vurgulayan Denktaş:

"...AB yolundaki mayınlar, çukurlar ve tehlikeler nelerdir? Bunları bile konuştuğumuzda büyük basın bunları yazmıyor. Sizlere duyurmuyor ve halka pembe bir tablo çiziyor. Her şey yolundadır merak etmeyiniz diye söylüyor. Hâlbuki benim gezerek söylemeye çalıştıklarımı, gazete yazmış olsa, biz de bu zahmete katlanmayacaktık. Herkes gerçekleri bilecekti. Türk ulusunun gerçekleri bilerek karar vermesi şarttır." diyerek gezilerine neden durmadan devam ettiğini açıklamıştır.¹¹¹

Rauf Denktaş üçüncü sefer, 10 Kasım 2007'de Aydın'ı ziyaret etmiştir. Ancak bu ziyareti, Aydın'a bağlı Kuşadası ile sınırlı olmuştur. Denktaş Atatürk'ü Anma Etkinlikleri kapsamında çeşitli etkinliklere katılmış ve Aydın'ın Kuşadası ilçesinde Uygulamalı Turizm Meslek Lisesi Konferans Salonu'nda "*Kuşadası'ndan Kıbrıs'a Gönül Bağlı*" konulu konferansı vermiştir. Konferansta Denktaş:

*"Kıbrıs davasının Türkiye'nin davası ve ulusal bir dava" olduğunu, bu davanın dönüşü olmadığını dile getirmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde hakkı olduğunu belirten Denktaş; "Türk gençliği ve Türk halkı, Türkiye üzerinde oynanan oyunlara çok dikkat etmelidir. Türkiye Kıbrıs'tan elini ayağını çekmesin. Bizim tek güvencemiz Türkiye. Kıbrıs'taki dava Türkiye'nin davasıdır. Bu milli davadır... Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde hakkı vardır ve anahtarı bizde değil Türkiye'dedir. Türkiye, Anadolu ve Atatürk deyince Kıbrıs ve dolayısıyla ayağa kalkan bir halk demektir."*¹¹²

B. Türk Milliyetçiliği ve Atatürk

Kıbrıs'ta 1878-1955 yılları arasında Türk milliyetçiliğinin kaynağını Kemalist ideoloji oluşturmuştur. Bu oluşumda adada yayımlanan gazetelerin büyük rolü olmuştur. Nitekim Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesine karşı çıkmak, Kıbrıs Türkü'nün varlığına sahip

¹⁰⁷ Ahmet Saruhan, *Aydın'daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Sözlü Tarih Çalışması*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2020, s. 117.

¹⁰⁸ "Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacak", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005.

¹⁰⁹ "Denktaş Aydın'da Kıbrıs'ı Değerlendirdi", *Aydın gazetesi*, 28 Kasım 2005; "Aydın'da Denktaş İzdihamı", *Şafak gazetesi*, 28 Kasım 2005; "Denktaş'a Aydın'dan Sevgi Seli", *Yeni Kıroba gazetesi*, 28 Kasım 2005.

¹¹⁰ "Şehitler ölmez, Vatan bölünmez", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005; "Aydın'da Denktaş İzdihamı", *Şafak gazetesi*, 28 Kasım 2005.

¹¹¹ "Şehitler Ölmez, Vatan Bölünmez", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005.

¹¹² "Denktaş: "Türkiye Kıbrıs'tan Elini Ayağını Çekmesin", *Kıbrıs Star*, 22 Mayıs 2024.

çıkarak, Enosis'e karşı durmak, Türk diline ve kültürüne sahip çıkarak, Rum milliyetçiliği tezine karşın Türk milliyetçiliğini savunmak adadaki basının yaptığı önemli çalışmalarıdır.¹¹³ Özellikle II. Dünya Savaşı ve sonrası yıllarda Kıbrıs konusu "milli dava" olarak ele alınmıştır.

Kıbrıs'ta Atatürkçü ve milliyetçi ideolojinin önemli figürlerinden birisi olan Rauf Denktaş, her şeyi ile Türk olduğunu ve kökleri ile Orta Asya'dan geldiğini belirterek kendisini bir Anadolu çocuğu olarak tanımlamıştır. Kıbrıs'ı anavatanından koparılmış bir toprak parçası olarak görmüştür.¹¹⁴Bu söylem, daha sonra biraz değişmiş olmasına rağmen, Denktaş adada Türk milliyetçiliğinin en önemli lideridir. Denktaş'a göre Kıbrıs'ta Atatürk ilkelerini takip etmek ve uygulamak çok önemlidir. Denktaş'ın fikirleri 1963'ten itibaren değişmiştir. Rumlarla aynı çatı altında olmaya sıcak bakmamıştır. "Onların Yunanistan'ı bizim de Türkiye'miz varken neden aynı cumhuriyet çatısı altında yaşayalım."¹¹⁵"Türkiyesiz cennete gitmem. Benim bir devletim ve anavatanım var. Kıbrıs kültürümü, Kıbrıslı Türk'ümü, Kıbrıslı Rum'umu, ortak cumhuriyetmiş hepsi boş laflar."¹¹⁶ Rauf Denktaş hem Türk milliyetçisi, aynı zamanda da Atatürk hayranıydı. Aydın'da daha önce adı geçen spor salonunda yaptığı konuşmada bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

"...Onun ötesinde beni en çok üzen Atatürk ilkeleri Avrupa Birliği normlarına uymazmış, Atatürk ilkelerinden vazgeçmek lazım. Gözlerine bakıyor, o ihtiyar adamı indirin diyor, gözünüz çıksın. Adam 57 yaşında ihtiyar adam diyorlar. 57 yaşında öldürdünüz. Atatürk ilkeleri bizim normlara uymazın manası nedir? Atatürk; ilkeleriyle ırk, dil, din, mezhep ayrımı gözetmeksizin bir bayrak altında bir milleti toplamış bir devlet adamıdır. Sevr Antlaşması'nı uygulamaya çalışıyorlar. Zaten Avrupa'nın kuzeyinden Sevr Antlaşmasını uyguluyorlar. Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'den istediği şartlara bakıyoruz diğer taraftan Sevr Antlaşması'nı koyunuz göreceksiniz ki Avrupa Parlamentosu'nun isteklerini Türkiye yerine getirirse Sevr'i geri getirmiş oluruz. Şunu söylemek zorundayım. Basın bunları yazmıyor. Bütün dünyaya duyurmuyor. Çünkü Türkiye daha iyi pazarlık yapabilir. Özellikle Kıbrıs meselesinde. Bizim durduğumuz nokta ne idi? İki halk var, iki devlet var. Bunlar arasında bir antlaşma olur."¹¹⁷

Denktaş konuşmasında Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliğinin örgütlenmesinde önemli rolü olan öğretmenlere de değinmiştir:

"...Öğretmenler gizlice bize Atatürk'ü, İstiklal Savaşı'nı öğrettiler ve o baskı altında milliyetçiliğin ne olduğunu anlattılar. 'Türk'sünüz Türk kalacaksınız!' dediler. 'Burası Türk adasıdır. 70 bin şehit vardır. Siz onların nefesisiniz. Onları ezdirmeyeceksiniz. Allah hepsine rahmet eylesin. Onlardan aldığımız ilhamla ayakta durduk. Atatürk'ün yolunda yürüdük, Atatürk'ü benimsedik. Atatürk'ü damarlarımızdaki kan yaptık. 'Hürriyet benim karakterimdir!' diyen oydu. 'Yurtta sulh cihanda sulh!' diyen Atatürk: 'Hiçbir zaman egemenliğinizden ödün vermeyin.' demiştir. Bağımsız değilseniz hiçbir şey yapamazsınız. Bağımsız olmanız lazım ki başkaları ile barış yapabilesiniz. 1931'den 1945'e kadar savaş bitti. Papazlar geri geldiler. Bunlar bu sefer Enosis bayrağını daha yüksekte dalgalandırmaya başladılar. 1945'te daha da bir haykırmaya başladılar. Bunların karşısına

¹¹³ Cemalettin Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1981, s. 24.

¹¹⁴ (Hande Erol, "Bir Siyaset Adamı Olarak Rauf Denktaş'ın Fikirleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 18, s. 363.

¹¹⁵ Erol, a.g.m., s. 368.

¹¹⁶ Ümmü Bayraktar, "Annan Planı Referandum Sürecinde Rauf Denktaş'ın Ötekileştirilmesi: Yeni Düzen gazetesi Örneği", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 42, s. 304.

¹¹⁷ "Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs", ADÜ. Konferans Salonu, 26.11.2005.

bir gençlik toplandı. Öğretmenler toplandı. Enosis'e hayır. Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır diye yola çıktık. 21 yaşındayız. Hâlâ Kıbrıs Yunan olmasın diye uğraşyoruz. Olabilir mi? Evet olabilir. İçine girdiğimiz yol tehlikeli bir yol. Avrupa Birliği'ne girişimiz için Kıbrıs'ı önümüze koydular."¹¹⁸

Denктаş, Anadolu'nun Türk yurdu kalmasını sağlayan Büyük Taarruza da atıf yaparak geçmişle bugünkü tehlikeye değinir ve şöyle der:

"...25 Ağustos'ta Kocatepe'deydim. Binlerce insan da oradaydı. Önünde saygıyla dururken düşündüm. 25 Ağustos'un ertesi günü Türk milletini 'Ya istiklal ya ölüm!' diye sahaya sürecektir Atatürk. Ve düşünüyordu o müthiş gecede, o müthiş günde ne düşünüyordu acaba, ne görüyordu Anadolu'ya baktığında. Dedim ki herhalde emperyalistlerin uşağı Yunanistan'ın kahpe askerlerini görüyordu. Ant içiyordu. Ya istiklal ya ölüm. Peki dedim kendi kendime. Şimdi Atatürk Anadolu'ya aynı tepeden bakınca ne görüyor? Aynı emperyalistler Avrupa Birliği'nde toparlanmış, aynı maşayı, Yunanistan'ı kullanmak suretiyle, Yunanistan'ın kaybettiklerini kazanmak için yeni bir uğraş peşinde. Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne alacaklar ama avuçlarının içine alabilecekleri bir Türkiye'yi alacaklar."¹¹⁹

Ayrıca Denктаş, konuşmasında Türkiye'nin ve Kıbrıs'ın jeopolitik konumunun ne kadar önemli olduğunu vurguladıktan sonra petrole sahip olmak isteyen batılı devletler ile ABD'nin bölgede ve Türkiye'de etnik ve dinsel terörist grupları desteklediğini ve ülkeyi bölmek istediğini belirtmiştir. Özellikle dinsel tehlikeden Atatürk'ün laiklik anlayışı ile etnik terörizmden de Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ile kurtulabileceğimizin üzerinde durmuştur.¹²⁰

C. Tanınma

Türkiye uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan garantör devlet olarak 1974'te adaya haklı olarak müdahale etmiş. Öte yandan 14 Ağustos 1974'te yaptığı II. Harekât adada askeri güvenliğin sağlanması için yapılmış olsa da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin geleceğini tehlikeye atan bir harekât olarak GKRY ve Yunanistan tarafından Dünya kamuoyuna lanse edilmiş ve önemli destek görmüştür. Bu arada ABD ve Rusya arasındaki Soğuk Savaş sırasında Yunanistan ve GKRY ABD yanında yer almıştır. Nitekim Rusya'nın dünya hâkimiyeti teorisine karşın o dönemde popüler olan sömürge ve emperyalizme karşıtlık ve mazlum toplumların ezilmemesi konularını Rumlar ve Yunanlar sık sık kullanmışlardır. Bunun sonucu olarak Arap ülkelerinden de destek bulmuşlardır.¹²¹ Uzun süre Osmanlı Devleti egemenliği altında kalan Arap toplulukları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ayrıca Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı mücadele sonucunda ilk kez Edirne Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan ülke olması Yunanlara karşı Arapların sempati duymalarını sağlamıştır. Yine Mısır'da Nasır tarafından Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi sırasında Türkiye'nin Batılı devletlerinin yanında yer alması, 1948'de kurulan İsrail'in Türkiye tarafından tanınması Arap ülkelerini rahatsız etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin aksine Yunanistan kendi çıkarlarını müttefiki olduğu kuruluşlarında çıkarlarından üstün tutarak "*Eisenhower Doktrini*"ne dolayısıyla Arap ülkelerinin iç işlerine müdahale edilmesine karşı çıkmıştır.¹²² Bu durumu Araplar sempati ile karşılamışlardır.

¹¹⁸ "Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs", ADÜ. Konferans Salonu, 26.11.2005.

¹¹⁹ "Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs", ADÜ. Konferans Salonu, 26.11.2005.

¹²⁰ "Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs", ADÜ. Konferans Salonu, 26.11.2005.

¹²¹ Gordon A. Craig ve Alexander L. George, *Güç ve Devlet Yönetimi*, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 110.

¹²² Aksoy, a.g.t., s. 140.

Yunanistan'ın 1956'da Irak ve Lübnan krizlerinde emperyalist ülkelere karşı bu ülkelerin bağımsızlığını desteklemesi Yunanistan'a karşı Arap ülkelerinin sempati duymalarına neden olmuştur. Nitekim Türkiye'nin 1974'te adaya harekât düzenlemesi Arap ülkelerinde tepkiyle karşılanmıştır. Yunanistan 1973 Arap-İsrail Savaşlarında ülkesinde bulunan NATO üslerinden ABD tarafından İsrail'e gönderilecek malzemelere izin vermemiştir.¹²³

1974'ten sonra İngiltere Yunanistan'ı desteklemiştir. İngilizler adada bulunan Ağrotur ve Dikelya egemen askeri üslerinin güvenliğini sağlamak için Türkiye'nin adadan askerini çekmesini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ne geri dönülmesini arzulamıştır.¹²⁴

26.11.2005 AY TV Mercek programının sunucusu Musa İlhan'ın sorduğu soruya: *“Sayın Cumhurbaşkanım Pakistan ve Bangladeş KKTC'yi tanımak istemişlerdi. Daha sonra fikirlerini değiştirdiler. KKTC Devleti kurulduktan sonra başta İslam ülkeleri olmak üzere pek çok ülkenin KKTC'yi tanımmasını beklemiştik. Ancak değişik nedenlerle bu tanımlar gerçekleşmedi. Sizce bunların sebepleri nelerdir?”*

Denktaş bu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

“... Bangladeş bizi resmen tanıdı. Ertesi gün ABD, bu fakir devlete eğer geri çekmezsen bu sanayi yardımlarını keseriz derhal dedi ve bizi tanıyan Dışişleri Bakanı görevinden oldu. Pakistan bir grup olalım da tanıyalım sizi dedi. Bir türlü o grubu oluşturamadılar. Çünkü ABD hepsinin önüne geçti. ABD bir taraftan Sovyetler diğer taraftan. Şimdi tanınma nasıl olur? Sizi kimse karakaşınız kara gözünüz için tanımaz. Çıkar için tanır. Arafat'la konuşuyoruz. Arafat teklif etti bana dedi ki; 'Biz Mağusa Limanına sandıklar içerisinde su motoru vesaire yazılı silah gönderelim' tabiatıyla bunu Türk makamlarıyla konuşmam lazım. Onlar da haklı olarak dediler ki İsrail Intel Ajansı bunu 24 saatte bulur. Bombalar Mağusa limanını bombalarken Türk askeri ölür, İsrail'le biz harbe girmiş oluruz. Yapamayız. Söyledik Arafat'a biz bu şekilde yapamayız. Mümkün değil. 'öyleyse ben size bin genç insan göndereyim otele turist diye. Bir gece onlar kayboldun göz yumalım. Onları asker olarak geçirelim. Filistin'e'. Aynı nedenle reddedildi. Birkaç yıl sonra İslam Konferansında buluştuk yine Arafat'la. Orada Arafat Rumlardan yana müthiş nutuk attı. Ara verdiler orada. Yanına gittim. 'Yav sen ne yapıyorsun?' Arafat, 'Denktaş kalbimiz sizinledir dedi', ama bu adamlar ve Yunanistan, sizin reddettiğiniz konularda bize muazzam yardım ediyorlar dedi. 'Ne yapmamı bekliyorsunuz dedi.' Tanıma budur. Vereceksin ki alasin. Biz hiçbir şey verecek durumda olmadık bir, İkincisi görüşmeye devam ettik. Kiminle? Birleşeceğimiz Rum'la. Onun hikâyesini de size söyleyeyim. O da önemlidir. 1983'te cumhuriyeti ilan ettik. Bizi güvenlik kuruluna şikâyet ettiler. Tekrar gittik oraya orada ben masaya yumruk vurarak, bağırarak çağırarak yaptıkları haksızlıkları söyleyerek kendimi müdafaa ettim. Pakistan delegesi de orada, o da benden daha güzel ifade etti. Kol kola çıktık. Fransız delegesi geldi dedi ki 'temenni ederdim bu konuşmayı Paris'te yaparsın. Ben talimatımı aldım aleyhinde oy kullanacağım' kararı çıkardılar, tavsiye ettiler. Tanınmaması lazım, yasa dışıdır dediler. Kıbrıs'a geldiler bu sefer Rumlar şikâyet ettiler. Türkiye Güvenlik Konseyi'nin kararını dinlemedi diye. Tekrar New York'a gideceğim bu sefer Ankara'dan bana talimat. Silah ambargosu devam ediyor hafiften al sert davranma. Federasyon olacağımızın birleşeceğimizin altını çiz. Gittik öyle yaptık. Çıkarken bana Pakistan sefiri dedi ki 'Denktaş Bey, devlet ilan ettiniz, bir devlet ilan eden tanınma ister, tanınmadan başka iş yapmaz. Şimdi federasyon yapacağım birleşeceğim diyorsun o halde Yunanistan ve Rumlarla bizi niye kavga ettiriyorsunuz?' tanıma yoluna çıkmadık, Türkiye görüşmelere

¹²³ Aksoy, a.g.t., s. 143.

¹²⁴ Mendelson, a.g.e., s. 25.

devam tanınma gecikebilir, bekleyebilir diye bekledik. Şimdi ben hala diyorum ki Rumlar artık yüzlerini gösterdikten sonra vazgeçin bu görüşme merakından ve tanınmadan. Rum, hiç olmazsa bizi ayrı devlet olarak kabul etmeden görüşme yok deyin ki dünya anlasın ne istediğimizi hiç olmazsa şimdi de yapılabilir”¹²⁵ demiştir.

D. Uzlaşmaz Adam Denkaş: Mister No

Kıbrıs meselesi kişilerin bakış açılarına göre değişken özellikler taşımaktadır.¹²⁶Bazılarına göre güvenlik, din, ekonomi, kültür, milliyetçilik, self-determinasyon, etnisite ve psikoloji sorunudur. Sorunun detayına baktığımızda sorun adadaki Türk ve Rum halkı arasındadır. Bu iki halk kendisini Yunan ve Türk etnik kimliği ile tanımladıkları için Yunanistan ve Türkiye soruna direkt dâhil olmuşlardır. İngiltere, ABD ve diğer batılı devletler olaya kendi çıkarları açısından katılmışlardır.¹²⁷

Nitekim konuya müdahil olan taraflar görüş ayrılıklarını algı operasyonunda tutmaya çalışmıştır. Bunun sonucu ‘Ben’ ve ‘Öteki’ kavramları kimliksel açıdan oluşturulan algılar ve algı değişiklikleri Kıbrıs Türk toplumu içerisinde de yaşanmıştır. Özellikle bu Annan Planı referandumu sürecinde de yaşanmıştır. Diğer yandan, 1821’den itibaren adayı Yunanistan’a bağlamak isteyen Rumlar adada baskılarını daha da arttırmışlardır. Özellikle 1878-1960 yılları arasında İngiliz desteğini de arkasına alan Rumlar, adanın taksim planını savunan ada Türklerine karşı baskılarını 1960’tan sonra giderek arttırarak mezalimlere başlamışlardır. Bunun sonucu 1974 Barış Harekâtı’nın ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Harekât sonrası ada ikiye bölünmüştür.

Bu arada yapılan görüşmelerde Enosis’i kendilerine düstur olarak gören Rum ve Yunan tarafı ile bir türlü uzlaşma sağlanamamıştır. Denkaş’a göre soruna doğru teşhis konulmadıkça suçlu arayıp uzlaşmaz kişi aramak boşunadır. Denkaş’a göre, uzlaşmaz Andros Kiprianu ile on bir yıl, “ Çok medeni anlayışlı Türkleri seven milyoner iş insanı ile yapılan Fikirler Dizisi görüşmeleri ile de imza aşamasında vazgeçen Yorgos Vasiliu ile beş yıl boşuna harcanmıştır”¹²⁸. Bu görüşmeler esnasında adada ve Rauf Denkaş’ta 1950’ye kadar Türk kimliği, 1950’den sonra Müslüman ve sonraki yıllarda “Türk İslam Sentezi” kimliği etken olmuştur.¹²⁹

1970’lerde dünyadaki gelişmelere paralel olarak Ada’da sendikal hareketler ve solculuk gelişmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) kurulmuştur. Kıbrıs Rumlarının kurmuş olduğu AKEL ile iş birliği yaparak Kıbrıslı Rumlarla “Ortak Vatan” “Ortak Devlet” kavramlarında anlaşarak ortak bir devlet mücadelesine girmişlerdir. Böylece Ulusal Birlik Partisi (UBP) ve Rauf Denkaş’a karşı bir politika yürütmüşlerdir.¹³⁰ Nitekim CTP KKTC’nin ilanına karşı çıktığı gibi Türkiye’yi Kıbrıs’ta asimilasyon yapmakla suçlamıştır. CTP’ye göre:“Kıbrıs Kıbrıslıdır”, “Ortak Vatan” Kıbrıs’tır.¹³¹ Denkaş karşıtlarına göre eşit olarak iki halkın egemenliğine dayalı iki ayrı bağımsız devlet varlığında ısrar eden Denkaş’la sorun çözülemez. Nitekim 3 Kasım 2002 seçimleri ile Türkiye’de iktidar değişmiştir. Yeni iktidar daha önceki hükümetlerden Kıbrıs

¹²⁵ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹²⁶ Bayraktar, a.g.m., s. 300.

¹²⁷ Z. Kütük, Kıbrıs Adası’nın Türkiye İçin Stratejik Önemi, Derleyen: Gamze Güngörmüş Kona. IQ Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 410.

¹²⁸ Denkaş, a.g.e., 11.

¹²⁹ Bayraktar, a.g.m., s. 303-304.

¹³⁰ Elif Küçük Durur, Kuzey Kıbrıs Türk Basınında Milliyetçilik Söylemi (Referandum Süreci), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 111.

¹³¹ Bayraktar, a.g.m., s. 305.

konusunda farklı bir yaklaşım izlemiştir. Bu süreçte Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine engel olacağı düşüncesi ve Annan Planı'nın ortaya çıkması, Kıbrıs'ta yapılan seçimle Denktaş'ın iktidardan uzaklaşmasına neden olmuştur.¹³² Öte yandan CTP'nin ve Denktaş karşıtı muhalefetin ve basın organlarının siyasi ve ekonomik sıkıntılardan Annan Planı çerçevesinde kurtulacağına beklentileri özellikle Annan Planı öncesinde çeşitli Sivil Toplum Örgütleri, gruplar, dernekler, gençlik oluşumlarıyla oluşturulan “*Bu Memleket Bizim Platformu*” (BMBP) ve medyanın yön vermesiyle ortak devlete dayalı çözüm ile Avrupa Birliği'ne üye olunacağı düşüncesi ve Denktaş'ın Ak Parti tarafından eleştirilmesi ve bunun sonucu olarak gerek Türkiye'de gerekse Kıbrıs'ta Denktaş'ın otoritesinin sarsılmasına yol açmıştır.¹³³ Bu arada Denktaş'ın deyişiyle; “*uzlaşma formülü olarak ortaya konan her formüle yapıcı yaklaşmamız “uzlaşmaz” unvanımızı silmeye yetmez.*”¹³⁴

AY TV Mercek programında Musa İlhan'ın sorduğu; “*Niçin sizin bilgilerinizden yararlanılmadı?*” “*Niçin sizi uzlaşmaz bir tutum izliyor diye anlatmaya çalıştılar?* Sorusuna, Denktaş:

“*...Efendim uzlaşmazlık ithamı beni yumuşatmak içindi. Bana ayrıca devletten vazgeç, egemenlikten vazgeç. Şu Rumlarla kâğıt anlaşmasını imzala. Bak ne güzel planlar koyuyoruz önünüze kabul et. Hakikaten büyük ithamdı. Bütün dünyanın önünde uzlaşmayan adam. Bana ‘Mister No’ diye isim taktılar. Büyük baskı altındaydım ama Türk basını da artık Kıbrıs gidebilir ve yeter ki Türkiye'nin önündeki engel kalksın. Onlar da bizi uzlaşmaz diye takdime başlayınca Türk hükümeti de uzlaşmazlığı bende görünce tabiatıyla yolun sonu göründü benim için ve Kıbrıs'ın sonu da göründü. Eğer böyle devam ederlerse, şimdi bütün dünyaya siz kendi kendinizi yahut masada temsil eden insanı uzlaşmaz adamdır diye gösterirseniz demek ki önünüze uzlaştırılabilecek bir şeyler konu da bu uzlaşmaz adam inat adam reddediyor. Böyle bir şey şimdiye kadar önümüze konmadı ve ben de reddetmedim. İşte 18 ay geçti. 18 ay geçti evet dedirttikten sonra bize bir değişme oldu mu? Niye uzlaşmıyorlar şimdi? İspat ettik Rum uzlaşmaz. Peki, daha ispat etmedik mi biz bunu? Ben Kipriano ile 11 yıl konuştum. Federasyon konuştum. Adam en sonunda ilan etti. Dedi ki ‘ben federasyona hiçbir zaman inanmadım.’ Benim o zaman şimdi yapıldığı gibi sırtım okşandı. Amerika, İngiltere gibi bütün devletler tarafından devlet adamı oldum. Kabul ettiğim için. Uzlaştığım için. İki ay sonra Kipriano'yu konuşalım diye davet ettiğimde, dediler ki “Adamın kabul etmeyeceği bir şeye davet etmek ‘uzlaşmazlık’ vazgeç bundan dediler.”¹³⁵ Şeklinde cevap vermiştir:*

İlhan'ın içişleri ile ilgili sorduğu: “*... Kıbrıs'ta seçimler oldu. Sayın Cumhurbaşkanı, başbakan seçimleri oldu. Kıbrıs'ta siyasetçiler, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve siyasi partilerin sizin bu bizlere aktardığınız, çocukluğumuzdan beri bizleri yetiştirdiğiniz fikirleri aynen taşıyorlar mı? Yoksa bu konuda onlara karşı bir eleştiriniz var mı?*” sorusuna Denktaş; “*... Bunlar muhalefetteyken Rumlarla birlikte hem benim takip ettiğim siyasetteki benim takip ettiğim siyaset Türkiye ile birlikte kabul edilen bir siyasetti. Millî siyasetti. Devamlı surette Rumlarla birlikte bunun karşısındaydılar ve bunu uzlaşmazlık olarak niteliyorlardı. Böyle geldiler ‘Biz uzlaşıcıyız, biz uzlaşırız. Biz derhal anlaşma yaparız.’ diye geldiler. Geldikten sonra ve makama oturduktan sonra biraz önce söyledim. Şimdi kendileri söylüyorlar ki ‘Rum elinden gelse memleketin havasını bile paylaşmayacak’. Yani uzlaşmaz olan taraf Rum’dur. Peki, siz geldiniz de Rum uzlaşır mı oldu? Hayır. Benim zamanımda da*

¹³² Bayraktar, a.g.m., s. 305-306.

¹³³ Bayraktar, a.g.m., s. 306.

¹³⁴ Rauf. R. Denktaş, Yeniden 12'ye 5 Kala, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s. 11-168.

¹³⁵ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

uzlaşmazdı ama dünyaya biz kendi kendimizi uzlaşmaz taraf biziz diye takdim etmiştik. Bunlar yemin ederek gelmiştir. Devlete ve egemenliğe sahip çıkacağız diye. Biz kendilerini bu çizgide tutmaya çalışıyoruz. Ben onun için karşlarına sert çıkmıyorum. Cepheleşmemek için hep bir cephede olmak için gayret içerisindeyiz. Nereye kadar gidecekler bilmiyorum. Bir mücadeledir devam ediyor ama şimdi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vardır. Onun Cumhurbaşkanı vardır. Bakanları vardır. Meclisi vardır. Bunları ortadan kaldırmak isteyenlere karşı mücadelemizi sürdürüyoruz. Onlar da İnşallah bu mücadelede sağlam dururlar” cevabını vermiştir.¹³⁶

E. Kapalı Maraş

AY TV Mercek programına katılan Denктаş programa uzaktan telefon aracılığıyla katılan Reşat Tayanç Bey’in : “ Maraş Bölgesi yerleşime açılmaz mı?” sorusu üzerine Maraş konusuna değinmiştir. Denктаş’ın Maraş Bölgesi ile ilgili konuşmasına değinmeden önce Maraş Bölgesinin tarihsel geçmişine kısaca değinmekte yarar vardır. Maraş, KKTC’de Mağusa’da 6 kilometre karelik adayı ikiye ayıran Yeşil Hat’ın üzerinde sahil şeridinde yer almaktadır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti 1571’de Kıbrıs’ı ele geçirmiştir. Maraş’ın bulunduğu Mağusa 11 aylık uzun bir kuşatma sonucunda ele geçirilmiştir. Kıbrıs Kuşatması sırasında Lala Mustafa Paşa’nın karargâhı da burada bulunmaktaydı. Karargâhı Maraşlı askerler ve Maraş Beylerbeyi savunmuştur. Savunma esnasında binlerce asker şehit düşmüştür. Onun için bu bölgeye “Maraş” ismi verilmiştir.¹³⁷ Maraş Bölgesi şehrin kenarında olduğu için Macarca “Varoşa” olarak da adlandırılmıştır. Mağusa 1572’de 20 mahalleden oluşmaktaydı. Şehirde yerleşen 6000 kişinin neredeyse tamamı Hristiyanlardan ve Rumlardan oluşmaktaydı. 1574’te Mağusa Kalesi içinde oturan gayr-ı Müslimlerin malları satılmış ve şehirle bağlantıları kesilmiştir. Öte yandan kale içinde iş yerleri olan gayr-ı Müslimlerin gece Mağusa’da surların içinde kalmaları yasaklanmıştır. Şehrin dışında sahil kenarında yerleşen gayr-ı Müslimler, daha sonraları yasağın kaldırılmasına rağmen şehir merkezine dönmeyi tercih etmemişlerdir. Zamanla Mağusa bölgesi ve Maraş bölgesinde şehirleşme gelişmiş ve yapı olarak bu iki bölge bütünleşmiştir. Ancak halklar arasında bir bütünleşme ve gelişme olmamıştır. Osmanlı Devleti bölgeyi bir üs olarak kullanırken kale Tanzimat Dönemi’nde hapishane olarak da işlev görmüştür.

Ekonomik ve sosyal açıdan iyi durumda olmayan Mağusa Bölgesi’nin aksine Maraş Bölgesi, ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş bir durumdaydı. Özellikle 1960’tan sonra bölge iyice canlanmıştır.¹³⁸ Bu canlanmada bölgenin tarihi ve kültürel bir coğrafyaya sahip olmasının yanı sıra bölgenin sahil güzergâhı ile jeopolitik konumu önemli rol oynamıştır. Nitekim Lübnan’da iç savaşın çıkması üzerine Ortadoğu’nun eğlence merkezi konumunda olan Beyrut’un yerini Maraş almaya başlamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi’nde surlarla çevrili Mağusa’da Türkler, Maraş Bölgesi’nde ise Rumlar çoğunlukta bulunmaktaydı. Her iki taraf da kendi toplumunun oluşturduğu belediyelerce yönetilmekteydi. 1963 ve sonrasında yaşanan çatışmalar ve sonrasında gördükleri mezalim üzerine Kıbrıslı Türkler kendilerini daha güvenli hissedecekleri bölgelere doğru göç etmişlerdir.¹³⁹ Öte yandan Kıbrıslı Türklerin Maraş’a girişleri mümkün olmadığı gibi Rumların da surların içine girebilmeleri çok zordu. Bu durum 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’na kadar sürmüştür.

¹³⁶ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹³⁷ Kemal Çiçek, “Magosa”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Cilt: 27, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s. 312.

¹³⁸ Kahya, a.g.t., s. 50-51.

¹³⁹ Pierre Oberling, *Bellapais’e Giden Yol – Kıbrıslı Türklerin Kuzey Kıbrıs’a Göçü*, Çev. Emk. Alb. Mehmet Erdoğan, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1987, s. 9.

Kapalı Maraş 14–15 Ağustos 1974'te gerçekleştirilen harekât sırasında 187 kişinin savunma esnasında şehit olduğu bir yerdir. 14 Ağustos 1974'te başlayan harekât sonrası burada bulunan halk kendi isteği ile bölgeyi terk etmiş ve bölge Türk Silahlı Kuvvetleri'nin eline geçmiştir. Nitekim o tarihten günümüze kadar yerleşime açılmayan tek bölge olmuştur.¹⁴⁰ Türklerin denetimi altına giren Maraş'ta 1970'lerde adanın turizm konaklamasının %53'ü bulunmaktadır. Maraş'ta aynı tarihlerde 10.000 yatak kapasitesine sahip 100 otel bulunmaktadır. Bu bölge 1970'lerde Türkiye'nin tüm yatak kapasitesinin üzerindedir.¹⁴¹ Maraş Bölgesi 1981'de askeri yasak bölge ilan edilmiş ve 29 Temmuz 1990'da KKTC Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na devredilmiştir.¹⁴²

Diğer yandan 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nin 2. harekâtı sonrası Kıbrıs'ta etnik bakımdan iki bölge oluşturulmuştur. Türkiye bu aşamada uluslararası alanda destek görmediği gibi baskıya maruz kalmıştır. Bu arada 13 Şubat 1975'te KTFD kurulmuş ve bağımsızlığını bütün dünyaya duyurmuştur. Bu durum askeri olarak oluşturulan düzenin hukuksal olarak da zeminini oluşturmuştur.¹⁴³ Sonraki yıllarda Birleşmiş Milletler defalarca soruna çözüm bulmak amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Nitekim taraflar görüşmelerin başlatılması noktasında anlaşmışlar ve Dört İlke Antlaşması'nı imzalamışlardır.¹⁴⁴ Bu antlaşmayla taraflar ilk kez kurulacak bir federasyonda "iki Kesimli" bir yapıya sahip olacaklarını kabul etmişlerdir (31 Mart–7 Nisan 1977). 18–19 Mayıs 1979'da Kiprianu ve Denktaş arasında On Nokta Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Kapalı Maraş Bölgesi Sorunu ilk kez resmi olarak taraflar arasında imzalanmış olan bir antlaşmada yer alarak Kıbrıs Sorunu'na eklenmiştir.¹⁴⁵

1994-1997 yılları arasında AB üzerinden yapılan görüşmeler, Kıbrıslı Rumların sınır ihlalleri, Rusya'dan alınmak istenen S-300 füzeleri ve GKRY'nin AB'ye üyelik talebi üzerinden olmuş ve bir sonuca ulaşılamamıştır. Nitekim Denktaş, 10 Ocak 1997'de yayımladığı bir beyanda taraflar arasında güvenin giderek azaldığını, görüşmelerde ortaya atılan güvenlik artırıcı önlemlerde Kapalı Maraş'ın açılması gibi Türklerden fedakârlık istemenin bir mantığının kalmadığını bildirerek Maraş Bölgesi'nin sosyal ve ekonomik açıdan Gazimağusa* şehri ile bütünleştirileceğini bildirmiştir.¹⁴⁶

Kapalı Maraş Bölgesi'nde mülkiyetle ilgili önemli bir konu da Denktaş'ın AY TV'deki konuşmasında belirttiği gibi "Vakıf arazi" olduğuna dair iddialardır. Nitekim Kıbrıs Vakıflar İdaresi'nin (EVKAF) elde ettiği belgeler ve yaptığı çalışmalara göre bölge, 1571 sonrası burada kurulan, Bilâl Ağa, Abdullah Paşa ve Lala Mustafa Paşa vakıflarına aittir.¹⁴⁷ 4637 bin dönüm olan arazi, 3583 dönümü Kıbrıs Rum Kilisesi, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlar ile Rum okul komisyonu yağma edilmiştir.¹⁴⁸ Mağusa Kaza Mahkemesi'nde adı geçen vakıflarla ilgili hak iddiasında bulunan davalar gündeme gelmesine karşın tapu kayıtlarının iptali ile

¹⁴⁰ Kahya, a.g.t., s. 96.

¹⁴¹ Orhun, 2018: 58

¹⁴² (Ceren Boğaç, "The Process of Developing An Emotinal Nexus Between The Self And Uncanny Geography: An Autoethnography", *Emotion, Space and Society*, Cilt: 36, 2020, s. 14; Emete Gözügüzelli, "Uluslararası Hukuk ve Maraş (Varoşa) Vakıfları", *Adalet Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 67, 2021, s. 65.

¹⁴³ Orhun, a.g.t., s. 60.

¹⁴⁴ Oberling, a.g.e., s. 27.

¹⁴⁵ Sibel Akgün, "Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri (1923-1938)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 5, 2012, s. 102.

¹⁴⁶ Süha Bölükbaşı, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümüzlük*, Türk Dış Politikası Analizi, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 94. *26 Aralık 1975'te Mağusa kentine "Gazi" unvanı verilerek, adı "Gazimağusa" olarak değiştirilmiştir.

¹⁴⁷ Kahya, a.g.t., s. 97.

¹⁴⁸ Gözügüzelli, a.g.m., s. 67.

İlgili herhangi bir talepte bulunulmamıştır. Daha sonra KKTC Bakanlar Kurulu Kararı ile tek taraflı olarak Kapalı Maraş'ın %3,5'u 12 Temmuz 2021'de askeri bölge statüsünden çıkarılarak halkın kullanımına açılmıştır. Bu karar ile önemli bir statüko değişikliğine gidilmiş ve uluslararası görüşmelerde Türk tarafı federasyon yerine, iki devletli çözüm önerisini getirmiştir.

Yukarda belirttiğimiz Tayanç Beyin: “ Maraş Bölgesi yerleşime açılmaz mı? Sorusuna Denктаş şöyle cevap vermiştir:

“...1974'te Kıbrıs Türk Barış Harekâtından hemen sonra biliyorsunuz Amerika silah ambargosu koydu Türkiye'ye bu feci bir karardı. Yanlış bir karardı ama koydu. O sıkıntı içerisinde Türk hükümeti gerçeği söyledi. Dedi ki Maraş'ı almak bizim planımızda yoktu. Ama Rum askeri korktu kaçtı. Biz bu şehri boş bırakamazdık bunun için sınırlarımıza aldık. Mal sahipleri buyursunlar gelsinler dedi. Bu kayda geçti. Hiçbir Rum geri gelmedi. Tabiatıyla Güvenlik Konseyinden bir karar çıktı. Maraş'tan sorumlu Türkiye'dir. Mal sahipleri gelinceye kadar Türkiye bu sorumluluğu omuzlamıştır. Bu nedenle Maraş'ı açamadık. Bizim üniversitemiz açıldığında ben iki oteli yurt olarak çocuklara açtım. Beni Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine şikâyet ettiler. Oraya götürdüler. Orada herkes çullandı üzerime. Nasıl yaparım nasıl dinlemem diye bir Güvenlik Konseyi'ne kararını vesaire dedim ki efendiler ben bu otelleri sırtlayıp bir yere götürmüş değilim. Oteller orada, çocuklar var sokakta mı kalsınlar. Açtık ve binalarda muhafaza edilmiş oldu. Sonra ben çok özür dilerim ama benim ülkemde böyle sokak meselesi, bina meselesi, vesaire lokal bölgesel belediyeler tarafından incelenir ve takip edilir. Ben hayretler içerisinde kaldım. Nasıl beni buralara kadar getirdiniz diye. O zamanlar keşke 20 tanesini açsaydık. Yanımıza kar kaldı ve diğerleri harap oldu. Şimdi bilinmeyen bir şey var. Maraş denilen sitenin %70 toprağı Lala Mustafa Paşa Vakfı'na aittir. Vakıf arazisidir. Vakıf arazini Rumlar nasıl kendilerine geçirdiler. Sahtekârlıkla geçirdiler. İngiliz'in göz yummasıyla geçirdiler. Şimdi bütün bunların tapularını çıkarttık, bunlar elimizdedir ve bunların davası açılması lazım veyahut Rumların iddialarının karşısında gösterilmesi lazım. Ancak bu şekilde tazminatlar meselesi yavaşlatılabilir, azaltılabilir, idare edilebilir bir duruma getirilir. Dolayısıyla Maraş'ı açamıyoruz. Çünkü güvenlik konseyinde Türkiye'nin rızası ile kayda geçirilmiştir. Şimdi biz ancak toprak vakftır diye bir hak iddiasıyla bazı şeyleri kurtarabiliriz mesele budur”.

F. Annan Planı

24 Nisan 2004'te referanduma sunulan Annan Planı aslında 5. Plandır. BM 1964'te Genel Konseyi'nde çıkardığı bir kararla Kıbrıs'ta ortaya çıkan sorunu çözmek için genel sekreterlerine arabuluculuk görevi vermiştir. Nitekim bu görüşmeler 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası yoğunlaşmıştır. 1991'de BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar, 1992'de Boutros Ghali çözüm için bir harita hazırlamış ve çözüm planı ortaya koymuştur. Birinci tur görüşmeler 18 Haziran 1992'de ikinci tur görüşmeler ise 15 Temmuz 1992'de başlamıştır. Burada bir dizi kararlar alınmıştır. Bu kararlara “Gali Fikirler Dizisi” (Set of Ideas on an Overall Framework Agreement on Cyprus) adı verilmiştir. Fikirler Dizisi'nin çözüm önerileri; toprak, güvenlik, mülkiyet, anayasal değişiklikler ve garantörlük konularından oluşmaktaydı. Rum tarafı garantörlük ve ittifak antlaşmalarının gözden geçirilerek hafifletilmesini, Türk tarafı ise adada daha önce yaşadığı kötü tecrübeleri göz önüne alarak güvenlik önlemlerinin sağlanması üzerinde durmuşlardır.¹⁴⁹ Ancak taraflar kesin

¹⁴⁹ Hilal Erdoğan, Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 97.

bir çözüme varamamıştır. 3 Aralık 1999'da tekrar bir araya gelen liderlerden Denktaş, iki egemen ve iki eşit toplumun bir arada olduğu konfederasyon, Kıbrıs Rum Lideri Klerides ise tek egemenlik ve tek vatandaşlık için federasyon istemiştir. 2000 yılına kadar süren görüşmeler Klerides'in müzakerelerden çekilmesiyle son bulmuştur. İlk Annan Planı 11 Kasım 2002'de ABD ve İngiltere'nin desteğiyle hazırlanarak Annan tarafından Türk ve Rum tarafına sunulmuştur. Burada taraflar arasında zaman sorunu ortaya çıkmıştır. Denktaş bu durumu şöyle belirtir:

"... Bu plan İngiliz, Amerikan icadıdır. Rumlarla iş birliği içerisinde hazırlandı. Onu artık biliyoruz. Kendileri de itiraf etmişlerdir. Bizi hep kovuşturdular, konuşturdular. Belgeler verdik vs. Ben artık ameliyata gideceğim New York'a Rum basınında da haberler çıkmaya başladı. Bir plan hazırlanıyor diye. Desoto'ya sordum: 'Plan hazırlıyormuşsunuz?' 'Ne münasebet!' dedi. Lord Hani'ye sordum 'Plan hazırlanıyormuş.' 'Yok!' dedi. 'öyle bir şey'. Ben gittim ameliyata yattım. Bir hafta sonra bu plan önüme geldi hastanede. Nefes alacak durumda değilim. Bir hafta içinde de cevap bekliyorlar. Acele olarak Kıbrıs artık AB'ye üye olacak. Zavallı Türkler dışarıda kalsın. Yani havucu koydular önümüze, hiçbir zaman yiyemeyeceğimiz havucu. Muhalefet zaten hazırmış."¹⁵⁰

Birinci Annan Planı'nın zamanlaması kötüydü. Çünkü plan Türkiye'nin AB'den görüşme tarihi alma dönemine ve Kıbrıs Cumhuriyetinin AB üyeliğine alınması aşamasına rast gelmiş/getirilmiş/tir. Bu planla Kıbrıs tek egemenliğe, tek kimliğe sahip bir devlet olacaktı.¹⁵¹ Birinci planda çözüm önerileri ve kavramlar net olarak ortaya konmadığı gibi taraflar arasında siyasi tanınma konusunda da ortak görüşe varılamamıştır. Hatta planın hazırlanmasında rol oynayan ABD, KKTC'yi hiçbir zaman tanımamıştır.¹⁵²

Aralık 2002'de taraflara sunulan II. Annan Planı, hukuki açıdan bir çözüm önerisi getirmemiştir. Sadece siyasi öneriler yer almaktadır. Buradaki amaç (GKRY) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye üyeliğinin önündeki siyasi engelleri ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle planı Türk tarafı reddetmiştir.¹⁵³ Rum ve Türk taraflarının istekleri doğrultusunda yeniden revize edilen III. Annan Planı 10-11 Mart 2003'te Lahey'de ve Annan'ın alışlagelmişin dışında Rum ve Türk tarafına belgeyi o gün Lahey'de imzalamalarını istemiştir. Ancak her iki taraf da bunu reddetmiştir. Ancak Denktaş plan üzerinde değişiklikler yapılırsa görüşmeye hazır olduğunu bildirmiş, Tasos Papadopoulos ise metnin birinci maddesinde yer alan taraflar arasında herhangi bir uzlaşmaya gerek kalmadan referanduma sunulması ile metin üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmasına karşı olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴

Lahey'de beklediği sonucu elde edemeyen Kofi Annan 10-13 Şubat 2004'te Rum ve Türk tarafına birer mektup göndererek Kıbrıs sorununun 1 Mayıs 2004'ten önce gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde durup, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini kullanarak Türk tarafını çözüm sürecine zorlamıştır. Bu durum AB'nin ve Annan'ın tutumlarının ne olduğunu ortaya koymaktadır. Tarafların üçüncü belge üzerinde de anlaşamaması 4. ve 5. Annan Planı'nın hazırlanmasına neden olmuştur. Nitekim hazırlanan 4. Belge 21-31 Mart 2004 tarihleri arasında gerek Burgenstock Görüşmeleri'nde gerekse BM Genel Sekreteri

¹⁵⁰ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹⁵¹ Osman Metin Öztürk, *Stratejik Açıldan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Altın Küre Yayınları, Ankara 2003, s.200.

¹⁵² "ABD: Tek Kıbrıs Tanıyoruz", *Milliyet gazetesi*, 23.02.2007.

¹⁵³ Haluk Kabaalioğlu, "GreekCyriot Application For EU Membership", *Perceptions*, September-November 1999, Volume IV, Number 3, s. 27.

¹⁵⁴ Ferda Tuncer Tutaman, "1489-1570 Kıbrıs'ta Venedik Hâkimiyeti", *Tarihte Kıbrıs 1 (İlkçağlardan 1960'a Kadar)*, 1. Baskı, Ed. O. Köse, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 270-271. 2017: 270-271).

ve Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Sato'nun Mekik diplomasisinde yapılan görüşmelerde bir sonuca varılamamıştır. Çünkü AB kendi istediği takvim aralığını taraflara empoze etmeye çalışmıştır.¹⁵⁵

New York görüşmelerinde Türk tarafının her koşulda çözümden yana olduğu izlenimi vermesi elini biraz zayıflatmıştır. Denктаş, *Aydın AY TV Mercek programında* yaptığı konuşmasında bu durumu şu şekilde belirtmiştir: "... Tekrar New York'a gideceğim. Bu sefer Ankara'dan bana talimat. 'Silah ambargosu devam ediyor. Hafiften al. Sert davranma. Federasyon olacağımızın, birleşeceğimizin altını çiz.' Gittik öyle yaptık."¹⁵⁶ 31 Mart 2004'te Annan Planı hazırlanmış ve 24 Nisan 2004'te Kıbrıs'ta hem güneyde hem de kuzeyde referanduma sunulmuştur. Planda iki ortak devletin "*Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*" adı altında ve federal bir hükümet ile Kıbrıs Türk Devleti ve Kıbrıs Rum Devleti olmak üzere iki eşit kurucu devletten oluşacağı belirtilmiştir. Kuruluş anlaşmasının 1. Maddesinde Kıbrıs'ın 1 Mayıs 2004'ten sonra tam üye olacağı belirtilmiştir.¹⁵⁷

Annan Planı 2002'de ilk olarak 9000 sayfa hazırlanmış ve 11 Kasım 2002'de taraflara sunulurken 12-13 Aralık'ta Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilmesi beklenmiştir. Bu kadar kısa sürede okunup eksiklerinin düzeltilip, öneriler sunmak mümkün değildir. Mart 2004'te de sunulan esas plan 220 sayfa ve 9000 sayfa eklerden oluşuyordu.¹⁵⁸ Denктаş'a göre Annan Planı bir mutabakat planı değildi. Bir Akritas Planı idi. 9000 sayfalık metni okumak ve anlamak zordu. Bu nedenle beş kez değiştirilmiştir.¹⁵⁹

Daha önce de belirtildiği gibi Denктаş taleplerinin kabul edilip yerine getirilmediği takdirde planın kabul edilemez olduğunu bildirmiştir. Denктаş'ın görüşleri, ABD, İngiltere, AB ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin hoşuna gitmemiştir. Bu nedenle Denктаş'ın gerek Kıbrıs'ta gerekse Türkiye'de ve uluslararası kamuoyunda itibarını zedelemek için Avrupa Birliği Türkiye Temsilcisi Karen Fogg görevlendirilmiştir. Fogg, elektronik postalar yoluyla Denктаş'ın uluslararası kamuoyundaki değerini düşürmek ve böylece Kıbrıslı Türklerin haklı davalarında haksız duruma getirmek için çabalamıştır.¹⁶⁰ Denктаş'a göre referandumda sunulan sorular çok çekici görünen AB havucuna bağlanıyordu. Denктаş'a göre:

"...Zavallı Türkler dışarda kalsın. Yani havucu koydular önümüze, hiçbir zaman yiyemeyeceğimiz havucu önümüze koydular. Zaten muhalefet hazırlanmış, Türkiye hazırlanmış kabul etmeye. Nasıl hazırlanmış? Rumlar kabul ediyor ama yine şu Denктаş'a uyup reddetmeyin açıkta kalırsınız. Sizin de Avrupa Birliği'ne girmeniz zorlaşır yahut imkânsız hale gelir. Rumlar kabul edecek. Bu inanç üzerine Sayın Talat da bunu söylüyor. Bu inanç üzerine Türkiye bütün ağırlığını koydu ve kabul ettirdi."¹⁶¹

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Kültür ve Spor Salonu'nda yaptığı konuşmada referandum konusuna bir kez daha değinen Denктаş şöyle demiştir:

"...Referanduma gideceğiz, referandum benim Vasiliu ile yaptığım anlaşma. Referandum demek iki ayrı halkın varlığını kabul etmek demek. Referanduma gidilecek ABD, İngiltere, Avrupa Birliği(AB) ülkeleri paralarıyla, tüm kuvvetleriyle 'evet' denmesi

¹⁵⁵ Aksoy, 2010: 256).

¹⁵⁶ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹⁵⁷ Aksoy, a.g.t., s. 256.

¹⁵⁸ Kahya, a.g.t., s. 83.

¹⁵⁹ Denктаş, a.g.e., 2005, s. 31-160.

¹⁶⁰ Hüseyin Macit Yusuf ve Sabahattin İsmail, *AB Karen Fogg ve Kıbrıs*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 2005, s.31.

¹⁶¹ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

lazım diye uğraşırken, Türkiye'yi ikna ederler. Derler ki Denktaş'a bakarsanız açıkta kalacaksınız. Avrupa Birliği yolunuz da tıkanacak. Rumlar 'evet' diyecek esası üzerine Türkiye ağırlığını koydu. 'Evet' dersiniz kurtuluş, zenginlik, iş, aş, refah, serbest dolaşım. 'hayır' dersiniz başınıza geleni çekersiniz. Rum'un 'hayır' diyeceğini herkesin bilmesi lazımdı. Niçin? Çünkü Rum, 42 yıldır Kıbrıs'ın meşru idaresi olarak görünmektedir. Makarios'un kendilerine vasiyeti var. En yakın zamanda, Enosis için geri çekilebilirsiniz. Türklerle anlaşma yaparak değil. Vasiliu bu vasiyeti yerine getirir. 'Biz masaya taktik icabı oturduk, amaç Türk tarafını uzlaşmaz göstermekti. En büyük başarımız Türkiye'ye karşı Türk tarafını uzlaşmaz göstermek oldu'. Zaten uzlaşma taraftarı değildiler.”¹⁶²

24 Nisan 2004 tarihinde referanduma sunulan Annan Planı'na Türk tarafı %64,91 “evet”, Kıbrıs Rum tarafı %75,38 “hayır” oyu vermiştir. Annan Planı'nın Rumlar tarafından reddedilmesi başta AB olmak üzere İngiltere ve ABD'nin çıkarına olmuştur. İngiltere'nin adada bulunan ve ABD ile işbirliği yaptığı Ağrotur ve Dikelya üslerinin varlığı Kıbrıs Cumhuriyeti tanıdığı sürece varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Nitekim Annan Planı görüşmeleri sırasında basına yansıyan ABD'nin İspanya'da bulunan Maron üssü ile adada bulunan İngiliz üsleri ile birleştirmeyi amaçladığı düşüncesi aşama aşama uygulanmaya konmuş oluyordu¹⁶³ Denktaş da aynı tarihlerde bu durumu görmüş ve basına demeç vermiştir. Demecinde Denktaş, petrol kaynaklarını denetim altında tutmak isteyen AB, ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı bir üs bölgesi haline getirerek Türkiye'yi ve Arap ülkelerini kontrol etmeyi amaçladıklarını belirtmiştir¹⁶⁴. Diğer yandan gerek Annan Planı öncesi gerekse Annan Planı'nda Kıbrıs meselesine çözüm önerisinde bulunan çalışmalara bakıldığında çoğunlukla Türk tarafının önemli kayıplarına neden olacak çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı durum Annan Planı'nda da göze çarpmaktadır. Annan Planı'nda daha çok toprak düzenlemesi, anayasal düzenlemeler, garantörlük, asker bulundurma konusu ve göç düzenlemelerine yer verilmiştir.

Denktaş AY TV'de yaptığı konuşmada Kıbrıs Türk tarafının yorumunu yaptıkları üzerinde durarak şöyle demiştir:

“...Evet'imizin yorumunu da yaptılar. En korkunç şey budur. Kim yaptı? Amerika Birleşik Devletleri, Desoto ve Genel Sekreter yaptılar. Şimdi Avrupa Birliği de aynı şeye dayanıyor. Biz Annan Planı'na 'evet' demekle devletimizden vazgeçmişiz. Egemenlikten vazgeçmişiz. Türkiye'nin adadan çıkmasını kabul ediyormuşuz. Hâlbuki 'evet' diyenler çeşitli nedenlerle 'evet' dediler. Gençler askerlik kalkacak iş bulacağız diye. Diğerleri aman bu iş bitsin, bir an önce tazminatımızı alalım rahat edelim diye vesaire. Türkiye'nin tehdidi, Türkiye'nin vaatleri bir tarafa, dolayısıyla biz propagandaya yenildik. Benim halkım 'evet' dedi. Eğer böyle bir yorum yapılacağını bilseydi çok azı 'evet' derdi. Muazzam baskı yapıldı.”¹⁶⁵

Denktaş, AY TV Mercek Programı sunucusu İlhan'ın:

“Sayın Cumhurbaşkanım siz Rumlarla nüfus mübadelesi yapmıştınız. Bugünkü yapılan çalışmalar, sizin yaptığınız çalışmalara ters düşüyor mu?” sorusuna şu cevabı vermiştir: “Tamamen ters. Bir vizyonunuz yoksa ne kurtarırsam kârdır vizyonu ile yürürseniz, hatta kurtaramayacağız artık diye düşünürseniz yanlış yaparsınız. Yanlış yaptılar. 40 sene yanlış yaptılar dersiniz, doğrusunu bulamazsınız. Bu milli davada, partiler üstü yaklaşımlarla

¹⁶² “Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs”, ADÜ. Konferans Salonu, 26.11.2005.

¹⁶³ “Kıbrıs'a ABD Üssü”, Cumhuriyet gazetesi, 13.12.2003.

¹⁶⁴ “ABD Kıbrıs'a Üs Kaydırıyor” Akşam gazetesi, 13.12.2003.

¹⁶⁵ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

*Büyük Millet Meclisi'nde alınan kararlar varken, bütün bunları bir tarafa iterek Annan Planı adında bir planı kabul etmek suretiyle yeni bir safhaya girdik. Tabii ki şimdi toprak meselesini istedikleri şekilde halledersek zaten Annan Planı'na göre içimize 80.000 Rum yerleşecek. Nerede kaldı iki kesimlilik. Birlik nerede kaldı, nüfus mübadelesi nerede kaldı? Kıbrıs Türkü'nün güvenliği dolayısıyla tersyüz ediliyor. Neden? Çünkü devletimizi korumak azmiyle dünyanın karşısında duramadık. 22 yıl Türkiye'nin tanıdığı bu devleti sanki ortadan kaldıracabiliriz ve bunu ortadan kaldıran Annan Planı'nın çok iyi olduğunu savunabiliriz diyerek çok tuhaf bir yere geldik. Tekrar ediyorum, vizyon yoksa. Ben şimdi soruyorum, Sayın Sezer'in söyledikleri olmasa iki halk, iki devlet ve Kıbrıs üzerindeki dengeler bu olmasa ben Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin milli siyaseti nedir?' sorusuna cevap verecek durumda değilim maalesef."*¹⁶⁶

İlhan: *"Bu çok düşündürücü gerçekten. Anamlı bir cevap, teşekkür ediyorum. Türk milletinin eğer uzun vadeli plan ve projeleri yoksa milli meselelerde her zaman kazanma şansı yoktur. ...Rumların bir tezi var. Rumların, Türkleri eriterek çözüm sağlaması ne anlama geliyor sizce?"*¹⁶⁷ Denктаş; *"Ozmosiz. Bir soykırımı. Bir mainin içerisine küçük bir maiyi döküp karıştırarak o maiyi yok etmek anlamına gelir. Güzel bir kelimedir. Bunu adam genel kurulda söyledi ve alkışlarla indi. Sayın Talat'a söyledim. Görüştüğü diplomatlara bundan bahsetti. Serdar bundan şikâyet etti. Türk basınında bundan şikâyet ettiğini görmedim henüz."*¹⁶⁸

Öte yandan Denктаş'a göre: *"Türkiye'yi Rumlar 'evet' diyecek diye kandıranların ağız açık kaldı. Desoto 'kandırıldım' diyor. Ama kandıran tarafı başlarına taç yapıp Avrupa Birliği'ne koyuyorlar. Türkiye'nin karşısına meşru Kıbrıs hükümetiyle çıkıyorlar. Buna verilecek cevap olamaz. Buna verilecek cevap, ayıp yapıyorsunuz. İnsan haklarını çiğniyorsunuz. Kendinizden utanın. Buna verilecek cevap; Rum idaresinin sicilini, neler yaptığını, her gün ve her saat Avrupa Birliği'nin diplomatlarına devamlı suretle göstermektir. Utanılacak bir şeyimiz yoktur. Haklıyız, güçlüyüz. Kıbrıs'tan vazgeçilmez."*¹⁶⁹ Annan Planı kabul edilseydi Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerle ilişkileri zamanla azalacak, hatta kesilmek zorunda kalacaktı.¹⁷⁰

Planda Türk askerinin sayısının kademeli olarak azaltılması, Rum göçmenlerin kademeli olarak Kuzey'e göç etmesi benimsenmişti. Türk askerinin adadan ayrılması sonrası adanın güvenliğini AB askerleri tarafından sağlanacaktı. Denктаş bu duruma karşı çıkar ve şöyle der; *"...Türkiye'nin garantörlüğünü savunalım. Türkiye'yi çıkaracaklar adadan. Türkiye çıkarsa bize ne hak verirse versin üzerinde kıymeti yok. Yırtıp attığında artık Türkiye'de yok. Türkiye'nin müdahale hakkı da yok. Allah için olsun, aklınızı başınıza toplayın diye yırtındım ama Türkiye ağırlığını koyduktan sonra bir tarafta Amerika parasıyla puluyla ağırlığıyla, bunların karşısında eğer Türkiye'nin ağırlığını koymamış olsaydı, 'hayır' dersiniz başınıza geleceği siz düşünün. Türkiye'ye dayanarak mücadele etmiş, 40 yıl ayakta durmuş bir halka bundan daha büyük bir tehdit olabilir mi?"*¹⁷¹

AB, Türkiye ile katılım müzakerelerine başlamasının bir koşulu olarak Türkiye'den ek protokolün kabul edilmesini istemiştir. Nitekim AY TV Mercek programında İlhan'ın; *"Ek protokol hakkında ne düşünüyorsunuz?"* sorusuna Denктаş şöyle cevap vermiştir:

¹⁶⁶ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹⁶⁷ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹⁶⁸ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹⁶⁹ "Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs", ADÜ. Konferans Salonu, 26.11.2005.

¹⁷⁰ Erol Manisalı, *Avrupa Kışkacında Kıbrıs*, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s. 111.

¹⁷¹ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

“...Türk hükümeti bizim uyarılarımız karşısında beyanatlarda bulunmuştur. Ve diyor ki; biz hiçbir zaman uzlaşma oluncaya kadar Kıbrıs Rum idaresini meşru Kıbrıs hükümeti olarak tanımayacağız. Limanlarımızı onlar Kıbrıs Türklerine bütün limanları, kuzeydeki limanları açıncaya kadar da açmayacağız. Bunu söylüyor. Ama Avrupa Birliği ısrarla diyor ki ve en son ısrarları bugündür. Daha açık konuşmuşlardır. Diyorlar ki ‘Ek protokolü süratle meclisten geçiriniz. Bir deklarasyon yaptınız. Bunu tanıyacaksınız. Limanları açacaksınız. Bunu meclisten geçireceğinize dair söz verdiniz... Kıbrıs’ın Rum idaresi bütün Kıbrıs’ı temsilen meşru Kıbrıs olarak var. ‘Siz bu sözü verdiniz’ diyorlar, hükümete. ‘Bundan dönemezsiniz biz sözümüzü tuttuk karşılığında müzakereleri başlattık.’ Şimdi efendim Türk hükümeti iki şeyden birini yapacak. Ya diyecek ki Ne yapalım baskı çok fena müzakereler ertelenebilir, başlamayabilir. Onun için biz işte şu ve bu şekilde bir formül bularak limanlarımızı açacağız diyebilir. Derse ne olur? Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ortadan kalkmasının fetvası okunmaya başlar. Şimdi bakın Annan Planı’nı kabul etmeden önceki halimiz neydi? Şimdi ne olmuştur? Annan Planı’nı kabul etmeden önce Rum meşru hükümet değildir. 1960 anlaşmaları vardır. Türkiye üye olmadan Kıbrıs Avrupa Birliği’ne giremez. Eğer sen bütün bunları çiğneyen Rum idaresini meşru hükümet olarak alırsan ben de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile birleşirim. Güçlü bir kozumuz vardı. Avrupa Birliği ne yapacağımızı biliyordu. Ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesi ile Kıbrıs meselesi ilişkili değildir. Bunun teminatını da almıştı. Avrupa’dan mektuplar geliyordu vesaire biliyorsunuz. Ne oldu yeni hükümet gelince yenilikçi, hayır efendim eş zamanlı görüşülebilir deyince, bunları birleştiren Rum’un ve Avrupa Birliği’nin istediği oyuna geldik. Şimdi ne alakası vardı! Birinin diğeriyle hiçbir alakası yok. İkincisi; sen yaparsan ben de yaparım. O da ortadan kalktı. Müzakereler başlasın kararı alınmıştır. Çok çok ertelenir. Nedir ertelenecek olan, zaten 10-15 yıl hatta ucu açık bir yol vermişler size 21 yıl olabilir. Bu ertelenmiş zaman içerisinde Avrupa Birliği’ni uyarırsınız. Gidersiniz devlet devlet gidersiniz. Niçin yapamadığınızı, Rum’un ne olduğunu, Rum’un sicilini; 16 günlük bebekleri, 1 ile 5 yaş arası çocukları, ilkökul talebelerini, genç anneleri, doksanlık ihtiyarları öldürdüğünü toplu mezarlara gömdüğünü ve bunları yaptığı için özür dilemediğini, ne de tazminat vermediği gibi yalan söylemeye; ‘tek bir Türk öldürmedik’ diye devam ettiğini belirtirsiniz. Tek Türk öldürmedik, diyen insanlarla Kıbrıs Türklerini bir araya getirmek için yaptığınız bu oyun insafsızlıktır, insanlık dışıdır. Bunları bağışlamak lazım haykırmak lazım. Dolayısıyla bizim halkımızdan istediğimiz, mebuslara söyleyiniz. Kıbrıs’ı feda edecek misiniz, etmeyecek misiniz? Etmeyecekseniz protokolü imzalamayınız.”¹⁷²

Nitekim Kıbrıs Cumhuriyeti ile diğer 10 ülkeyi de kapsayacak olan ek protokol 1 Ağustos 2005’te imzalanmıştır. AB yetkilileri, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin üyeliği ve Annan Planı’na Rum tarafının ‘hayır’ demesi sonrasında Türkiye ve adada yaşanan sorunlarda yaptıkları hataları geç de olsa anlamışlardır¹⁷³. Denktaş çarenin ne olduğu üzerinde de durmuştur; “...Çare direneceksin, dik duracaksın, vermiyorum diyeceksin. Zorla Türkiye’yi adadan çıkaramazlar kardeşim zorla çıkaramazlar. Türkiye’nin yapması gereken, bu kadar Yunan ve Rum tarafı açık verdikten sonra bütün Avrupa’ya yönelmektir. Propaganda vasıtasıyla Rum idaresinin ne olduğunu, Kıbrıs meselesinin ne olduğunu anlatmaktır. Sayın Annan ne diyor? Diyor ki “Çok üzgünüm iki milletten bir millet yaratmak istedim. Ben başaramadım.”¹⁷⁴

Öte yandan AB, referandum sonrası Kıbrıs Türk tarafına verdiği sözleri yerine getirmemiştir. AB taahhüt ettiği Yeşil Hat Tüzüğü’ne göre taahhüt ettiği 259 milyon Euro

¹⁷² AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

¹⁷³ “Bir itiraf da Merkel’den: “Rumları Almak Bir Hataydı”, *Zaman gazetesi*, 07.07.2007.

¹⁷⁴ AY TV, Mercek Programı, 26.11.2005.

tutarındaki yardım tüzüğünü 2006'da onaylamıştır. Yapılacak mali yardımın 120 milyonluk kısmı Rum vetosu nedeniyle KKTC'ye verilmemiştir.¹⁷⁵ Referandumdan günümüze uzun bir süre geçmesine rağmen KKTC'nin tanınması sağlanmadığı için uluslararası ticaret anlaşmalarında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Ayrıca Türkiye AB ilişkilerinde de Türkiye'yi sıkıntılara sokmaktadır.

SONUÇ

1571'de Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı almasından itibaren Kıbrıs'ı bir vatan olarak gören Kıbrıs Türkleri, 1878'de Kıbrıs'ın İngilizlere kiralanmasından itibaren var olma mücadelesine girmek zorunda kalmışlardır. Ada, İngilizlerin yönetimine girdiği andan itibaren ada Rumlarının başlıca amacı, adayı Yunanistan'a ilhak etmeye çalışmak olmuştur. Böylece "Megali İdea" düşüncesini gerçekleştirmek için önemli bir adım atmış olacaktı. Bu durum Kıbrıslı Rumlarla, Kıbrıs Türklerinin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Kıbrıs Türkleri adada azınlık olmadıklarını ve adanın bir Türk toprağı olduğu ve kendilerinin de adada yaşam haklarına sahip oldu düşüncesiyle Rumlarla mücadeleye girmişlerdir. Bu mücadele yapılırken Kıbrıs Türk toplumuna pek çok kişi liderlik yapmıştır. Bunlar arasında Necati Özkan, Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş önemli yer tutmaktadır. Rauf Denктаş, Dr. Fazıl Küçük ile birlikte yer aldığı bu mücadelede daha sonra en öne çıkan isim olmuş ve Kıbrıs'ta Kıbrıs Türklerinin gerek basın yoluyla gerekse çeşitli cemiyetler kurarak örgütlenmelerinde ve Kıbrıs Türklerinin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dayanışmalarında çok önemli rol oynamıştır. Denктаş, Kıbrıs meselesinin Türkiye'siz çözülemeyeceğini her fırsatta ve çeşitli platformlarda dile getirmiştir. Denктаş Kıbrıs'ta bağımsız bir devletten yana olan bir lider olmasına rağmen zaman zaman Türkiye ile Denктаş'ın fikirleri örtüşmemiştir. Buna rağmen Türkiye'nin Kıbrıs politikasını savunmaktan da vazgeçmemiştir. Nitekim Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 20 Haziran 1950'de "Türkiye'nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur" açıklamasını yapmış ve Türkiye Kıbrıs sorununu İngilizlerin bir iç sorunu olarak görmüştür.

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki politikası Yunanistan'ın 16 Ağustos 1954'te BM'ye başvurarak Kıbrıs'ta halk oylaması istemesiyle değişmiştir. Bundan sonra Kıbrıs Türkiye için bir "milli" konu olarak değerlendirilmiştir. Ağustos 1955'te İngiltere, Türkiye'yi Londra'da yapılacak konferansa davet etmiş böylece Türkiye Kıbrıs sorununa dâhil olmuştur. Burada Yunanlar "Enosis" tezini ileri sürmüş, buna karşılık da Türkiye de "Taksim" tezini benimsemiştir. Daha sonra yapılan Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla iki toplum da karşılıklı tezlerinden vazgeçerek 16 Ağustos 1960'ta iki eşit kurucu devlet olarak *Kıbrıs Cumhuriyeti'ni* kurmuşlardır. Bu devlet ancak 3 yıl sürmüştür. 1963'te Makarios Türklere nüfuslarıyla kıyaslandığında çok haklar verildiğini düşünerek anayasanın 13 maddesinde değişiklik yapılmasını istemiştir. Bu istekleri Türk hükümeti tarafından reddedilmiştir. Böylece 1963'ten itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen ortadan kalkmıştır. Bu arada silahlandırılan EOKA militanları ve Kıbrıslı Rumlar adada terör eylemlerine başlamışlardır. Adada bulunan 103 karma köy dağıtılmış bu köylerde bulunan Türkler can güvenliklerinin olmaması nedeniyle göç etmişlerdir. Rumlar 24 Aralık 1963 gecesi tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın evine girmişler, banyodaki küvetin içerisinde saklanan eşi ve üç oğlunu kurşunlayarak öldürmüşlerdir.¹⁷⁶ Tarihe bu olay "Kanlı Noel" olarak geçmiştir. İnönü hükümeti bu olaylar karşısında Kıbrıs'a müdahale kararı almış ancak o günkü şartlarda Türk Silahlı Kuvvetlerinin denizasıırı çıkartma yapmaya müsait araç ve gereçlerinin yeterli olmaması ve

¹⁷⁵ Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Raporları No: 08-02, s. 10.

¹⁷⁶ Ulvi Keser, 1963 Kanlı Noel Sonrasında Kıbrıs Türklerine Bilinmeyen Bir Yardım Girişimi Üzerine, Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 2013-1, Kıbrıs Özel Sayısı, s. 281, ss. 277-308.

5 Haziran 1964'te Johnson Mektubu da çıkartma yapmayı engelleyen sebeplerden birisi olmuştur. Türkiye Kıbrıs'a 2 jet uçağı göndermiş ve bu jet uçaklarının Kıbrıs üzerinde alçak uçuş yapması adadaki Rumların belli bir süre taşkınlık yapmasını engellemiştir. Sonraki yıllarda Rumların adada bulunan Türklere baskı ve şiddet eğilimlerinin artması üzerine Türkiye garantörlük hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974'te adaya müdahale etmiştir. Daha sonra Cenevre'de yapılan görüşmeler sırasında Yunanistan'ın uzlaşmaz tavrı nedeniyle Türk Ordusu kendisini güvence altına almak amacıyla 14 Ağustos 1974'te "Ayşe tatile çıksın" parolasıyla II. harekâtı yapmıştır. Böylece ada ikiye ayrılmıştır. 13 Şubat 1975'te KTFD ve 15 Kasım 1983'te KKTC kurulmuştur. 1983–2004 yılları arasında Türkiye'de çeşitli hükümetler görev yapmıştır. Türkiye'de 2002 genel seçimlerinde iktidar değişmiştir. Yeni hükümet Kıbrıs konusunda 40 yıldır aynı şeylerin yapıldığını, bu anlayışla gidilirse sorunun çözülemeyeceğini belirtmiş ve köklü bir değişiklik yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu düşüncesini de eyleme geçirmiştir. Diğer yandan 1983–2004 yılları arasında Kıbrıs konusunda çok sayıda görüşmeler ve müzakereler yapılmasına rağmen iki toplumun istediğı kalıcı bir sonuç alınamamıştır. 1960-1963 yılları arasında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran ve 3 yıl birlikte yürüten her iki toplum, hiçbir zaman amaç, dil, kültür ve ekonomik birliğini sağlayamamıştır. Rumların Enosis düşüncesi Türklerin de Türk kimliğini ön plana çıkarması ve Rumların Kıbrıs Türklerini azınlık statüsüne getirmek istemesi ayrımcılığın ortaya çıkmasında ve birleşmemelerinde önemli etkenler olarak ortaya çıkmıştır.

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 9000 sayfadan oluşan 5 ayrı belge, beşinci Annan Planı olarak taraflara Mart 2004'te sunulmuş, istekleri sorularak 24 Nisan 2004'te her iki kesimde halk oylaması yapılmıştır. Bu plana Türk tarafı %64, 91 evet, Rum tarafı %75,38 hayır oy vermiştir. Türkiye'nin üye olmadığı Avrupa Birliği'nin Kıbrıs sorununun çözüm sürecine dâhil olması ve ağırlığını Yunanistan tarafına koyması Türkiye ve Kıbrıs Türklerine baskıya artırmıştır. AB'nin aslında amacı, 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamını sağlamaktır.

Kıbrıs meselesine 40 yıl mesai harcamış Rauf Denktaş Annan Planı sürecinde adada ve Türkiye'de ötekileştirilmiş ve değersizleştirilmiştir. Buna rağmen Denktaş Annan Planı'na karşı olduğunu her platformda ortaya koymuştur. Kıbrıs meselesini anlatmak için hiçbir fırsatı kaçırmamış, çağrıldığı her yere gitme gayretini göstermiştir. Zaman zaman sivil toplum kuruluşları ve iktidar, Denktaş'ın Türkiye'deki bu çalışmalarından rahatsız olmuşlardır. Bu çalışmadaki amacımız Rauf Denktaş'ın davet edildiğı taşrada bir ilde yıllardır bizzat katıldığı müzakereler ve görüşmeleri halka anlatırken hangi noktalara değindiğini, Türk ve Rum taraflarının tarihsel süreçte amaçlarının ne olduğunu, Kıbrıs konusunda fikirlerinin nasıl değişip değişmediğini Denktaş'ın gözünden ortaya koymaktır. Denktaş Aydın'ı birkaç kez ziyaret etmiştir. Bunlar içerisinde en önemlisi ve ulusal ve yerel basının en çok yer verdiği ziyareti 26-27 Kasım 2005 tarihleri arasında yaptığı ziyaretlerdir. Bu ziyaretleri esnasında yaptığı konuşmalarda, Atatürk ve Türk milliyetçiliğı ve bu milliyetçiliğın Kıbrıs Türk halkının milli kimliklerinin oluşmasında önemli rol oynadığını vurgulanmıştır. Ayrıca şehitler üzerinde durmuş ve bu şehitlerin Türk kurtuluş Savaşı'nda ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nda oynadığı önemli rollere değinmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta Kapalı Maraş bölgesi hakkında bilgiler vererek bu bölgeyi çok az bir alan da olsa halkın kullanımına açtıklarını belirtmiştir. Annan Planı ve Türkiye açısından sakıncalar üzerinde duran Denktaş aynı zamanda bu belgenin Türkiye ve Kıbrıs Türk halkı açısından büyük sakıncalar taşıdığını belirtmiştir. Aradan geçen bunca zaman Denktaş'ın bu konularda haklı olduğunu ortaya koymuştur.

Denktaş yıllarca mücadele ettiği Kıbrıs davasında gerçeğı görmüş ve her türlü zorluklara karşın fikir ve düşüncelerinden vazgeçmeyerek uyarmıştır. Doğal bir uçak

gemisi konumunda olan Kıbrıs'ı kaybetmek Türkiye için Akdeniz'in kapısını kaybetmesi ve güneyden savunmasız bir duruma gelmesi demektir. Kıbrıs sorununun çözümünde milli bir politika izlenmeli ve bu milli konuda partiler üstü bir tavır sergilenmelidir. Yine Kıbrıs, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişinde müzakere konusu edilmemeli, her iki konu ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Rauf Denктаş'ın da defalarca belirttiği gibi Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmesi bir pazarlık konusu edilmemelidir. Son söz olarak, Denктаş'ın Aydın ziyaretleri ve bu ziyaretler esnasında yaptığı gerek televizyon konuşmaları, gerekse konferanslar yoluyla Aydın halkının Kıbrıs konusunda bilinçlenmesini sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

1. Gazeteler

- "KKTC 1. Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş Yarın Aydın'da", *Ses gazetesi*, 25 Kasım 2005.
- "KKTC 1. Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş Aydın'a Geldi", *Aydın Güzelhisar gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "Türk Eğitim-Sen Aydın Şube Başkanı Rıdvan Naci Devli (Mücadele özel)", *Mücadele gazetesi*, 13 Nisan 2004.
- "Aydın'da Denктаş İzdihamı", *Şafak gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "Bir itiraf da Merkel'den: Rumları Almak Bir Hataydı", *Zaman gazetesi*, 7 Temmuz 2007.
- "ABD: Tek Kıbrıs Tanıyoruz", *Milliyet gazetesi*, 23 Şubat 2007.
- "Denктаş: Şehitler, Bu Vatanın Bekçileridir", *Hedef gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "Denктаş'a Aydın'dan Sevgi Seli", *Yeni Kıroba gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "Şehitler ölmez, Vatan Bölünmez", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "Denктаş Aydın'da Kıbrıs'ı Değerlendirdi", *Aydın gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "ABD Kıbrıs'a Üs Kaydırıyor", *Akşam gazetesi*, 13 Aralık 2003.
- "Kıbrıs'a ABD Üssü", *Cumhuriyet gazetesi*, 13 Aralık 2003.
- "Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacak", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "KKTC 1. Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş İki Günlüğüne Aydın'daydı", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005.
- "Denктаş: Türkiye Kıbrıs'tan Elini Ayağını Çekmesin", *Star gazetesi*, 22 Mayıs 2024.
- "Kıbrıs'a ABD Üssü", *Cumhuriyet gazetesi*, 13.12.2003.
- "ABD Kıbrıs'a Üs Kaydırıyor" *Akşam gazetesi*, 13.12.2003.
- "Bir itiraf da Merkel'den: "Rumları Almak Bir Hataydı", *Zaman gazetesi*, 07.07.2007.
- "KKTC I. Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş İki Günlüğüne Aydın'daydı", *Flaş gazetesi*, 28 Kasım 2005.

2. Tezler

- Aksoy, Berna (2010), *Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Orhun, Fatma Çalık (2018), *KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Edirne.

- Durur, Elif Küçük (2011), *Kuzey Kıbrıs Türk Basınında Milliyetçilik Söylemi (Referandum Süreci)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Erdoğan, Hilal (2015), *Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kâhya, Aycan (2022), *Kıbrıs'ta Dondurulmuş Bir Sorun: Kapalı Maraş*, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Maral, Bahar (2014), *Kıbrıs Sorunu ve Annan Planı Çerçevesinde Türkiye, Yunanistan ve Avrupa Birliği İlişkileri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Saruhan, Ahmet (2020), *Aydın'daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekati Üzerine Sözlü Tarih Çalışması*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Tuğ, Aydın Zeki (2003), *Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Denktaş*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

3. Kitap, Makale ve Bildiriler

- Afyoncu, Erhan (2001), *Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- Ahmad, Feroz (1994), *Demokrasi süresinde Türkiye 1945-1980*, Çev. A. Fethi, İstanbul: Hil Yayınevi.
- Akgün, Sibel (2012), "Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunu İlişkileri (1923-1938)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 5, s. 1-14.
- Akmaral, Kemal (2004), *Akritas Planı ve Kıbrıs*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Aksaygun, Mustafa G. (2000), "Kıbrıs Millî Mücadele Tarihinde Kanlı Noel", Denktaş'a Armağan, Ed. Y. Cumalıoğlu ve E. Cihangir, İstanbul:Turan Kültür Vakfı Yayınları, s. 44-59.
- Alasya, Halil Fikret (1990), "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi", *Tarihsel Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu*. Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 230-242.
- _____ (1988), *Tarihte Kıbrıs*, KKTC: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları.
- Altan, Mustafa Haşim (2000), *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- An, Ahmet (2003), *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*, (2. baskı). İstanbul: Everest Yayıncılık.
- Armaoğlu, Fahir (1991), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Kronik Kitap*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atlı, Cengiz (2014), "İngiliz ve Cumhuriyet Arşiv Belgeleri Işığında 6-7 Eylül Olayları", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 9, s. 1183-1197.
- Aydın, Ayşe ve Tuncay, Başak (2014). *Türk Mukavemet Teşkilatı İçinde Rauf Denktaş'ın Faaliyetleri*. *Asia Minor Studies - International Journal of Social Sciences*, 2, Rauf Denktaş Özel Sayısı, 42-51.

- Aydın Türk Ocağı Karar Defteri (1995), Karar No: 6, Karar Tarihi 29.05.1995.
- Aydoğdu, Ahmet (2005), Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları: Annan Planı ve Referandum Süreci, (1. baskı), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Ayverdi, Semiha (1975), Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, İstanbul; Damla Yayınları.
- Bayraktar, Ümmü (2016), "Annan Planı Referandum Sürecinde Rauf Denktaş'ın Ötekileştirilmesi: Yeni Düzen Gazetesi Örneği", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S. 42, s. 298-321.
- Boğaç, Ceren (2020), "The process of developing an emotional nexus between the self and uncanny geography: An autoethnography", Emotion, Space and Society, S. 36, s. 1-8.
- Boston, İdris (2016), "Uzman Röportajları Işığında Kıbrıs Meselesi", Ed. M. Direkli, Adana: Karahan Kitapevi.
- Bozkurt, İsmail (2001), "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", Ed. İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil, Avrupa Birliği Kısacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını), Ankara: HD Yayıncılık.
- Bölükbaşı, Süha (2001), Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümüzlük, İstanbul: Der Yayınları.
- Cömert, Servet (2004), "Kıbrıs Sorunu, Tarihsel Perspektif ve Annan Planı Eleştirisi", Kıbrıs ve Geleceği: Ekonomi-Politik Bir Tartışma, Ed. İrfan Kalaycı, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Craig, Gordon A., ve George, Alexander L. (1997). Güç ve Devlet Yönetimi, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları.
- Çakmak, Fevzi (2011), "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 yılı Kıbrıs Mitingleri", II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, C. 1, 21-25 Ekim 2010, Ed. Ulvi Keser, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, ss. 549-567.
- Çakmak, Zafer (2009), Kıbrıs'ta İsyân, Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıslı Türklere Etkisi, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Çevikel, Nuri (2006), Kıbrıs: Akdeniz'de bir Osmanlı Adası (1570-1878), İstanbul: Numara Yayın.
- Çiçek, Kemal (1999), "Magosa", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 27, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Denktaş, Rauf R. (26.11.2005) "Türk- Yunan İlişkileri ve Kıbrıs", (Konferans), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Kültür ve Spor Salonu.
- Denktaş, Rauf R. (2005), Yeniden 12'ye 5 kala, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Denktaş, Rauf R. (1986), Seçenekler ve Kıbrıs Türkleri. Lefkoşa: KKTC Enformasyon Dairesi Yayını.
- Dilek, Mehmet Sait (2013), "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", Karadeniz Araştırmaları, S. 36, s. 31-42.
- Dimitrakis, Panagiotis (2008), "British Intelligence and the Cyprus Insurgency, 1955-1959", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 21:2, s. 375-394.
- Erdoğan, Mehmet Akif (2008), Kıbrıs'ta Osmanlılar, KKTC: Galeri Kültür Yayınları.
- Eroğlu, Hamza (1975), Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Ankara: Yay Yayınları.
- Eroğlu, Hamza (1976), Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı, Ankara: Türk Devrim Kurumu Yayınları.

- Eroğlu, Hamza (2002), "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 54, s. 735-793.
- Erol, Hande (2015), "Bir Siyaset Adamı Olarak Rauf Denktaş'ın Fikirleri", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 18, s. 361-376.
- Esmer, Ahmet Şükrü (1975), "Kıbrıs, Dün, Bugün Yarın ", İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ed. Derviş Manizade, s. 75-83.
- Fırat, Melek (2002), "1945-1960 Yunanistan İle İlişkiler", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1, 6. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Frech, David (2016), "Fighting EOKA: The British Counter-Insurgency campaign on cyprus, 1955-1959", *Journal of the Society for Army Historical Research*, Summer 2016, Vol. 94, No: 378, s. 160-162.
- Gazioğlu, Ahmet C. (2000), *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durumu (1958-1960)*, Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.
- Gibbons, Harry Scott (1997), *The Genocide Files*, London: Charles Bravos Publishers.
- Göktuna, Görkem (2012), "Kıbrıs'ta "İki Eşit Egemen Devlete" Dayalı Çözüm Önerisi Üzerine Bir Değerlendirme", Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, C.:12, Özel sayı, s. 1487-1530.
- Göktürk, Turgay Bülent (2018), *Türkiye'nin 1974 Öncesi Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, 2. Baskı, Gazimagosa: Güneş Yayıncılık.
- Gözügüzelli, Emete (2021), "Uluslararası Hukuk ve Maraş (Varoşa) Vakıfları", *Adalet Dergisi*, S. 67, s. 29-75.
- Güler, Emre (2020), "Basında Rauf Denktaş ve Kıbrıs Mücadelesi", *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), s. 96-112.
- Gürel, Şükrü Sina (1984), *Kıbrıs Tarihi (1878-1960): Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, C. 1, Ankara: Kaynak Yayınları.
- Güvenç, Nazım (1984), *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları.
- Hakeri, Bener Hakkı (1993), *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, KKTC: Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını.
- Halaçoğlu, Yusuf (2001), "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası", *Dünden bugüne Kıbrıs Meselesi*, Ed. A. Ahmetbeyoğlu ve E. Afyoncu, İstanbul: TATAV Yayınları, s. 39-46.
- Halaçoğlu, Yusuf ve Erdoğan, Mehmet Akif (2000), *Kıbrıs'ın Alınmasından sonra Ada'ya Yapılan İskânlar ve Kıbrıs Türkleri'nin Menşei*, Rauf Denktaş'a Armağan, Ed. Y. Cumaloğlu ve E. Cihangir, Ankara: Turan Kültür Vakfı Yayınları, s. 208-220.
- Harman, Doğan (Yayın tarihi yok), *Emperyalizm, Kıbrıs ve Akel*. Lefkoşa: Kıbrıslı Yayınları.
- Hüner, Tuncer (2005), *Kıbrıs Sarmalı*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- İnalçık, Halil (1997), "A note the population of Cyprus", *Journal for Cypriot Studies*, C. 3(1), s. 17-22.
- İsmail, Sabahattin (1988), *Kıbrıs Barış Harekâtı: Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- İsmail, Sabahattin (2000), *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansları Yayınları.

- İsyar, Ömer Göksel (2013), *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Kabaalioğlu, Haluk (1999), "Greek Cypriot application for EU membership", *Perceptions*, IV(3), s. 37-52.
- Kamil, İbrahim ve Güneş, Ümran (2014), "Megali İdea'dan Enasis'e Kıbrıs", *Asia Minor Studies - International Journal of Social Sciences (AMS)*, 2, Rauf Denктаş Özel Sayısı, s. 174-182.
- Karaca, Erdem (2016), "Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs: İlhak ve İşgal Sürecinin Neve Frei Presse'de (Viyanalı) Takdimi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IX, Sayı:2, 2016, s. 93-96.
- Keser, Ulvi (2002), "Bayrak Radyosu Öncesi Dönemde Kıbrıs'ta Var Oluş Mücadelesi ve Laleli Sokağı Radyo İstasyonu", *Atatürk Yolu Dergisi*, 70 (2022), s. 264-286.
- Keser, Ulvi (2011), "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XI/23, s. 93-121.
- Keser, Ulvi (2013), "1963 Kanlı Noel Sonrasında Kıbrıs Türklerine Bilinmeyen Bir Yardım Girişimi Üzerine", *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 2013-1, Kıbrıs Özel Sayısı, s. 277-308.
- Keser, Ulvi ve Özdal, Barış (2014), "Kıbrıs Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Rauf Denктаş", *Asia Minor Studies - International Journal of Social Sciences (AMS)*, 2, Rauf Denктаş Özel Sayısı, s. 128-164.
- Kıbrıs Vakıflar İdaresi'nin Resmi Web sitesi, <http://www.evka.org/site/sayfa.aspx?pkay=891> (erişim tarihi: 12.04.2024).
- Kıyanç, Sinan (2020), "Rauf Denктаş ve TBMM", *Yalnız Kurt: Toros Rauf Denктаş'a Armağan*, Ed. Saadetin Yağmur Gömeç ve Mustafa Gökçe, s. 219-260.
- Koç, Süleyman (2005), *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.
- Koday, Zeki (1998), "Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 33, s. 419-428.
- Kütük, Z. (2015), *Kıbrıs Adası'nın Türkiye İçin Stratejik Önemi*, Derleyen: Gamze Güngörmüş Kona. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat
- Manısalı, Erol (2003), *Avrupa Kısacında Kıbrıs*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Manızade, Derviş (1975), *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul: KTKD İstanbul Bölgesi Yayınları.
- Mendelson, Maurice (2001), *Why entry into the European Union would be illegal*, London.
- Mihçioğlu, Emrah (2019), "KKTC Milli Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) Kıbrıs Türk Toplumuna Yararına Yürüttüğü Faaliyetler (1943-1946)", *VAKANİVÜS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 26-50.
- Mütercimler, Erol (2007), *Satılık Ada Kıbrıs*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Neverman, Philip (1940), *A short history of Cyprus*. Logmans, Londra: Longmans Yayınları.
- Oberling, Pierre (1987), *Bellapais'e Giden Yol: Kıbrıslı Türklerin Kuzey Kıbrıs'a Göçü*, Çev. M. Erdoğan, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Önsoy, Rifat (1993). *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 sonrası)*. *KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversiteleri Rektörlükleri Yayınları*, 8, 14-34.
- Özdal, Barış., & Akkuş, Mine Ersevinç (2008), "Lozan Barış Antlaşmasının Ardından Türkiye'ye Gelen Kıbrıslı Göçmenler-Mülteciler", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C. 1., Der. U. Keser, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, s. 91-112.

- Özkaleli, Umut (2011), "Annan Planı Öncesinde Kıbrıslı Türklerin Değişen Kimlik Algısı", 'Kıbrıs'ta Kimlik ve Değişim Post Annan Sürecinde Ada", Der. Mehmet Hasgüler ve Murat Özkaleli, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özmen, Süleyman (2005), *Avrasya'nın Kırılma Noktası*, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Öztürk, Osman Metin (2003), *Stratejik açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Ankara: Altın Küre Yayınları.
- Sarıca, Murat, Teziç, Erdoğan, Eski, Özer (1975), *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Serter, Vehbi Zeki (2008), *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırımı*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Merkezi Yayınları.
- Sonyel, Selahi (1997), "Historical causes of the Cyprus problem". E. Doğramacı, W. Honey, G. König (Ed.), *Proceedings of the first international congress on Cypriot studies*. Gazimağusa Eastern Mediterranean University Press.
- Şahin, Haluk (2002), *Johnson Mektubu: Türk-ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Şahin, İsmail (2020), "Düşünceden Eyleme EOKA", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 37, s. 21-49.
- Şimşek, Derya Ç. (2015). "Kıbrıs Basınında Türk Mukavemet Teşkilatı Kıbrıs Meselesindeki Rolü (Halkın Sesi, Zaman, Bozkurt)". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 10, s. 249-262.
- Tamçelik, Soyalp (1999), "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi", *Bellekten*, C. LXIII(236), s. 184-190.
- Tamçelik. Soyalp (1995), "Kıbrıs Ada'sının Jeopolitik ve Stratejik Önemi", *Türk Kültürü*, C. XXXIII, s. 344-349.
- Tarakçı, Mustafa (2010), *Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Toluner, Sevin (1977), *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Toprak, Serap (2011), "1821 Mora İsyanı". *Tarihin Peşinde*, S. 6, s. 317-328.
- Tutaman, Ferda Tuncer (2017), "1489-1570 Kıbrıs'ta Venedik Hâkimiyeti", *Tarihte Kıbrıs 1 (İlkçağlardan 1960'a kadar)*, 1. Baskı, Ed. O. Köse, İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları.
- Türkeş, İlkay (2021), "Doğu Akdeniz'de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs Sorununa Yansımaları ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler", *Euro Politika*, S. 11, s. 86-107.
- Tüzünkan, Murat ve Koldaş, Umut (2013). "Hükümranlıktan Annan Planına: Ana Hatlarıyla İngiltere Dış Politikasında Kıbrıs: 1878-2004", *Akademik Ortadoğu*, C. 8(1), s. 71-101.
- Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (2008), *Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar: Çok Bileşenli Adım Modeli (Rapor No: 08-02)*.
- Ülger, İrfan Kaya ve Efeğil, Ertan (2002), *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Ünlü, Cemalettin (1981), *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, Ankara: Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları.

Vatansever, Müge (2012), "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 12, Özel Sayı, s. 1487-1530.

Yellice, Gürhan (2012), "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, C. XII(24), s. 13-26.

Yeşilyurt, Süleyman (1956), Bayar Gerçeği, Ankara: Güven Yayıncılık.

Yiğit, Dilek (2018), "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34 (2), s. 311-376.

Yusuf, Hüseyin Macit ve Sabahattin İsmail (2002), AB Karen Fogg ve Kıbrıs (AB'nin Türkiye Üzerine Bitmeyen Oyunları), İstanbul: Akdeniz Haber Ajans Yayınları.

5. Dijital Kaynaklar

"Hidrokarbon Konusuyla Kıbrıs Türkü Bölgesel Bir Aktör Olmuştur", (<https://mfa.gov.ct.tr/tr/bakan-ozersay-hidrokarbon-konusuyla-kibris-turku-bölgesel-bir-aktor-olmuştur/>), Erişim Tarihi: 05.11.2024.

"Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Rezervleri Türkiye'nin 572 Yıllık İhtiyacını Karşılıyor", (Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Rezervleri Türkiye'nin 572 Yıllık İhtiyacını Karşılıyor | BAU | Bahçeşehir Üniversitesi), Erişim Tarihi: 04.11.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı, (https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa), Erişim Tarihi: 04.11.2014.

"Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Politikaları ve Kıbrıs", (Greek and GC Perceived EEZs), Erişim Tarihi: 06.11.2024.

"Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi", (mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa), Erişim Tarihi: 03.11.2024.

Ulvi Keser, <https://www.kibrisligazetesi.com/ozel-haber-ve-roportajlar/prof-dr-ulvi-keserin-kanli-noel-iddialari/>, Erişim Tarihi: 19.11.2024.